

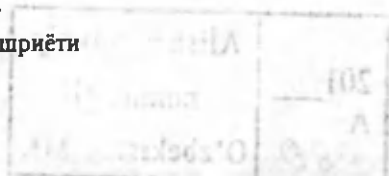
**МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАФКУРА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ**

**БЕКМИРЗАЕВА МУҚАДДАСХОН ЭРГАШЕВНА
НОСИРОВ ИЛҲОМ АББОСОВИЧ**

БЛОҚИ 111

**ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ
ПЕДАГОГИК ПРОФЛАКТИКА
ИШЛАРИ ВА УНИНГ
САМАРАДОРЛИГИНИ
ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

Тошкент
«Muharrir» нашриёти
2013

Мазкур рисола Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази Илмий кенгашининг 2013 йил 3 апрелдаги 1-сонли қарорига асосан нашрга тавсия этилган.

УЎК: 343.431

КБК 67.404

Б 49

Инсон ҳуқуқлари

Бекмирзаева М.Э., Носиров И.А.

Одам савдосига қарши педагогик профилактика ишлари ва унинг самарадорлигини ошириш масалалари: рисола / М.Э.Бекмирзаева, И.А.Носиров; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. — Тошкент,: “Муҳаррир” нашриёти. 2013. — 132 б.

ISBN 978-9943-25-290-5

Ушбу рисолада одам савдосига қарши курашишнинг қонунчилик асослари, одам савдосининг ижтимоий педагогик муаммолари, одам савдосининг олдини олишда фуқаролик жамияти институтларининг ўрни ва роли ҳамда одам савдосини олдини олишга қаратилган педагогик профилактика ишларининг хусусиятларига оид масалалар кўриб чиқилади.

Рисола мактаблар, академик лицей ҳамда касб-ҳунар коллежи ўқувчи ва талабалари, шунингдек кенг китобхонлар оммаси учун ҳам мўлжалланган.

УЎК: 343.431

КБК 67.404

Масъул муҳаррир:

М.Қуронов,

педагогика фанлари доктори, профессор

Тақризчилар:

З.Қосимова,

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кафедра мудири, педагогика фанлари номзоди.

Ғ.Алимов,

Юристлар малакасини ошириш маркази
Жиноий-ҳуқуқий фанлар кафедраси мудири,
юримдик фанлари номзоди, доцент

ISBN 978-9943-25-290-5

© М.Э.Бекмирзаева, И.А.Носиров,
2013 йил.

2014/8

А

630

Alisher Navoiy

nomidagi

O'zbekiston MK

Ю 41894
291

КИРИШ

Дунё йигирма биринчи асрга қадам қўйган, озодлик ва демократия барча минтақаларда мустаҳкамланаётган бир пайтда юз минглаб эркаклар, аёллар ва болалар меҳнатидан фойдаланиш, уларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш ва уларнинг азоблари эвазига фойда олаётган кимсаларнинг борлиги афсусланарли ҳолдир.

XXI асрда бутун дунё халқларини ташвишга солаётган энг жирканч иллатлардан бири одам савдосидир. Одам савдоси — инсонни ҳаёти, эркинлиги ва ҳуқуқларидан маҳрум қилиб, бировларнинг қўлида қул бўлишга маҳкум этиш, инсонлар умрига зомин бўлиш, уларнинг эрки, тақдири ва келажагини оёқ ости қилишдек энг оғир ва жирканч жиноятлардан саналади. Инсонни бегона юртларда бировга сотиб юбориш, хорижий давлатларга қул сифатида жўнатиш, ёш болаларни ўғирлаб, бошқа нопок шахсларга пуллаш каби мудҳиш воқеалар жамиятимизда учраб турибди. Бундай аянчли ҳолатлар, одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар ҳозирги кунда кўплаб мамлакатларда кенг тарқалиб бориб, дунё ҳамжамиятини жиддий ташвишга солмоқда.

Ана шундай қабих жиноятлар кейинги йилларда миллионлаб одамларнинг тақдирини чил-парчин қилди. Энг ёмони, бу иллат туфайли баъзи бир содда ва оққўнгил, ишонувчан фуқароларимиз устамон одамфуруш фирибгарларнинг ёлғон ваъдаларига учиб, уларга ўлжа бўлмоқда. Натижада бундайларнинг бошларига катта ташвишу надоматлар тушмоқда. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов таъкидлаб ўтганидек: “Барча иқти-

содий, демократик, сиёсий ислохотларнинг пировард мақсадларининг ўзи, бу — энг аввало инсон учун муносиб турмуш ва фаолият шароитларини яратишдир"¹.

Шаҳвоний мақсадларда болаларни эксплуатация қилиш, мажбурий меҳнатга жалб қилиш, тиламчилик, донор органлари қора бозорининг мавжудлиги битта жиноят — одамлар савдосининг оқибатидир. Одамлар савдоси, айниқса аёллар ва болалар савдоси, айрим мамлакатларда шунчалик кенг тарқалганки, ҳатто миллат генофондига ва миллий хавфсизликка реал хавф туғдира бошлади. Бундай вазиятда ҳар қандай ривожланган мамлакат мазкур жиноий фаолиятга қарши курашнинг барча зарурий чораларини кўриши шарт ва Ўзбекистон ҳам бундан мустасно эмас.

Эксплуатация қилиш мақсадида одамлар савдоси билан боғлиқ муаммолар давлатимиз мустақиллигининг илк кунлариданоқ алоҳида долзарбликни касб этди. Мамлакатдаги сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий жараёнлар фониди, хусусан, чегараларнинг очилиши ва аҳоли халқаро миграциясининг кучайиши, шунингдек иқтисодиётдаги ўтиш даври билан боғлиқ фуқаролар турмуш даражасининг ўзгариши натижасида криминоген вазиятнинг ёмонлашуви ҳамда одамларни шаҳвоний ёки бошқа мақсадларда эксплуатация қилиш билан боғлиқ бўлган ҳаракатлардан жабрланганлар сонининг ўсиши кузатила бошлади. Аксарият ҳолларда, жабрланувчилар республикадан ташқарига олиб чиқилиб, чет элда ғайриқонуний равишда ушлаб турилган. Айнан шу сабабдан мамлакатимиз қонун чиқарувчи органи 1994 йилда собиқ иттифоқ ҳудудида биринчилар қатори-

¹Каримов И.А. Биздан озод ва обод ватан қолсин. Т.2. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — 14-б.

да шахвоний ёки бошқа мақсадларда одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш учун жавобгарлик назарда тутилган модда жиноят қонунига киритилди.

Юқорида қайд этилганидек, одам савдоси бутун дунё халқларини ташвишга солаётган масалалардан ҳисобланади. Зеро, у ҳуқуқ ва чегара танламайди. Шу боис, ушбу жиноятга қарши самарали кураш олиб боришда давлатлараро ҳамкорлик муҳим аҳамият касб этади.

Халқаро ҳамжамият томонидан инсон ҳуқуқларига оид халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниши анча олдин бошланган бўлса-да, айти одам савдосига қарши курашиш масаласида қабул қилинган биринчи халқаро ҳужжат бу 1949 йил 2 декабрдаги Бирлашган миллатлар ташкилотининг "Одам савдоси ва фоҳишабозликнинг учинчи шахслар томонидан ишлатилишига қарши кураш" тўғрисидаги конвенция ҳисобланади.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, одам савдосига қарши кураш олиб боришда давлатлараро ҳамкорлик борасида мамлакатимизда норматив-ҳуқуқий база шакллантирилган. Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари бўйича 60 дан ортиқ халқаро ҳужжатга қўшилган ва Бирлашган миллатлар ташкилоти (БМТ) томонидан мазкур соҳада қабул қилинган 6 та асосий халқаро шартнома иштирокчисига айланган. Шунингдек, хорижий давлатлар билан уюшган жиноятчилик, шу жумладан, одам савдосига қарши курашга қаратилган 29 та шартнома ва келишувлар имзолаган.²

2008 йилда Ўзбекистон Республикаси томонидан одамлар, айтиқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ва бу қилмиш учун жазолаш тўғриси-

²Одам савдоси — аср муаммоси // "Ҳуқуқ ва бурч", 2012 йил 3-сон, 21-бет.

даги, БМТнинг трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясини тўлдирувчи Протоколи ратификация қилинди ва одамлар савдоси тўғрисида аҳолига маълумот бериш, жиноятдан жабр кўрганларни ҳимоя қилиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган дастурларни қўллаб-қувватлаш орқали унинг олдини олиш ва унга барҳам бериш мажбуриятини ўз зиммасига олди.³

Шунингдек, одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида 2008 йил 17 апрелда Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги қонуни қабул қилинди.⁴ Мазкур Қонуннинг ижросини таъминлаш бўйича 2008 йил 8 июлда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-911-сонли қарори эълон қилинди.⁵ Одам савдосига қарши курашиш бўйича мамлакатимизда амалга оширилаётган чора-тадбирларни алоҳида эътироф этиш жоиз бўлади. Хусусан, ҳудуд-

³"Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши конвенциясини (Нью-Йорк, 2000 йил 15 ноябрь) тўлдирувчи одам савдосининг, айниқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақидаги протоколни ратификация қилиш тўғрисида" Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 8 июлдаги ЎРҚ-160-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2008 й. 7-сон, 351-модда // Биринчи марта "Халқ сўзи" рўзномасида 9 июль 2008 йилда нашр этилган, расмий нашр этилган кундан сўнг кучга кирган.

⁴"Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 17 апрелдаги ЎРҚ-154-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2008 й. 4-сон, 190-модда // Биринчи марта "Халқ сўзи" рўзномасида 18 апрель 2008 йилда нашр этилган, расмий нашр этилган кундан сўнг кучга кирган.

⁵"Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 28-сон, 268-модда.

ларда одам савдосига қарши курашиш бўйича жамоатчилик кенгашлари тузилиб, одам савдосига қарши курашиш мавзуларида аҳоли ва ёшлар иштирокида турли тадбирлар ташкил қилинаётганлигини, Жамғарманинг ҳудудий бўлим ва бўлинмалари, фуқаролар йиғинлари томонидан одам савдоси қурбони бўлган фуқароларга турли хил ёрдамлар кўрсатилиб келинаётганлигини, шунингдек фуқароларимиз ўқув курсларига юборилиб, улар касб-ҳунарга ўргатилаётганлигини, фуқаронинг ишга жойлашишига кўмаклашиш борасида самарали ишлар ташкил этилганлигини таъкидлаш ўринли бўлади. Эътиборлиси, одам савдосининг олдини олиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, Ички ишлар вазирлиги ва бошқа ҳамкор ташкилотлар билан биргаликда Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар марказларида, Тошкент шаҳрида ўқув-семинарлари ташкил этиб келинаётганлиги ҳам фикримизни тасдиқлайди.

Шунга қарамай, бу жиноятни дунё миқёсида, хусусан, мамлакатимизда ҳам олдини олиш чораларини кучайтириш, юз берган жиноятлар бўйича жазонинг муқаррарлигини таъминлаш, Ўзбекистонда одам савдосига қарши курашнинг сиёсий-ҳуқуқий, маънавий-маърифий ва ижтимоий педагогик асосларини чуқур таҳлил этиш муҳим масалалардан бўлиб қолмоқда. Darakchi.uz сайтининг 2012 йилнинг 20 июнида берган маълумотига кўра, бугунги кунда одам савдоси қурбонлари дунёда сони 27 миллион кишига етган. 2012 йилнинг 4 ойи давомида биргина Фарғона вилоятида одам савдоси билан боғлиқ 9 та (2011 йил 4 ойи давомида 7 та) ҳолат аниқланган. 28 нафар (2011 йилда 32 нафар) фуқаролар одам савдоси жабрланувчисига айланган. Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги оммавий коммуникациялар соҳасидаги мониторинг марказининг "Оммавий коммуникация воситала-

ри мониторинги ахборот бюллетени"нинг 2012 йил июнь сонисида июнь ойида мониторинг қилинган оммавий ахборот воситалари материалларининг мавзулар нисбатида диний масалалар 157 та деб кўрсатилган бўлса, одам савдоси ва миграцияга оид 249 та мавзу эълон қилинган. Бу ҳам мавзунинг бугунги кундаги долзарблигидан далолат беради.⁶

Шу ўринда, Президентимиз И.А.Каримовнинг: "Таъкидлаш жоизки, жамиятимиздаги бугунги вазият, мавжуд хавф-хатарлар ва уларнинг олдини олиш чоралари ҳақида олимларимиз, пешқадам зиёлиларимиз халққа ўз сўзларини айтишлари керак. Улар бу борада жамият олдида қарздор эканликларини унутмасликлари лозим...

Бунинг учун эса авваламбор миллий ғоя, миллий мафкура негизида одамларнинг эркин ҳаёт, обод ва озод ватан қуриш йўлидаги саъй-ҳаракатлари, интилишларини умумлаштирадиган, таҳлил этадиган, шу ғояларни бойитиб-ривожлантирадиган ва кучайтирадиган идоралар фаолиятини ташкил этиш зарур", деган сўзларини келтириш мумкин. Бу ишни қандай йўлга қўймоқ даркор? деган саволга Президентимиз Ислам Каримов шундай жавоб бердилар: "Мактаб, лицей ва коллежларда болаларимизнинг онгини юксалтириш, уларни ижобий ишлар ва тарбиявий тадбирлар билан банд қиладиган турли ташкилот ва тўғарақлар тузиш керак. Улар ўғил-қизларимизни ўзлигини англашга, мустақил, онгли фикрлашга ўргатиши, уларнинг тафаккурида бўшлиқ вужудга келишига йўл қўймаслиги лозим".

Юқоридаги фикрлардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда мавжуд ҳар қандай хавф-хатарнинг

⁶Қаранг: "Оммавий коммуникация воситалари мониторинги ахборот бюллетени". – Т.: 2012 йил июнь сони.

олдини олиш чораларини кўришда таълим муассасалари бевосита иштирок этиши лозимлиги белгилаб берилмоқда. Шу маънода, одам савдоси деган балонинг олдини олиш, унга қарши профилактик ишлар олиб бориш ва ана шу профилактик ишларнинг педагогик тизимини яратиш кабилар таълим тизимидаги долзарб муаммолардан биридир. Шу маънода китобхонларга тақдим этилаётган “Одам савдосига қарши педагогик профлактика ишлари ва унинг самарадорлигини ошириш масалалари” номли ушбу рисола орқали мамлакатимизда одам савдосига қарши курашиш, ушбу жиноятнинг олдини олиш чораларини кучайтириш, аҳоли, айниқса, ёшларни одам савдосидан асрашда ижтимоий-педагогик ҳамкорликни ривожлантиришга ҳисса қўшса, ўз мақсадимизга эришган бўламиз.

1. ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҚОНУНЧИЛИК АСОСЛАРИ

Бу кўҳна дунё инсоният пайдо бўлганидан буён ҳеч қачон хотиржам бўлолмай, турли ваҳималар, тўфонлар, офатлар қуюнида яшаган. Кишилик жамияти ҳар томонлама тараққий этгани сари унинг қора кўланкасидек жинойи хатти-ҳаракатлар ҳам замон ва маконга мослашиб, ривожланиб бормоқда. Бугун инсоният глобаллашув жараёнида турибди, жиноятчилик ҳам чегара билмас даражага етди. Айниқса, жаҳон ҳамжамиятини жиддий ташвишлантираётган трансмиллий жиноятлар глобал муаммо сифатида ҳаммани ўйлантирмоқда. Башариятни ташвишга солиб турган гиёҳвандлик, терроризм ёнига кейинги йилларда одам савдоси ҳам қўшилди.

Минглаб-миллионлаб озод ва эркин яшаши керак бўлган одамлар ихтиёрий, зўравонлик билан, баъзилари эса турли алдовлар орқали қул сифатида сотилиб, хўрланмоқда. Уларнинг аянчли ва заҳматли меҳнати, қонли кўз ёшлари ҳисобига инсон қиёфасидаги махлуқлар катта-катта бойликларга эга бўлмоқда.

Инсон азиз ва муқаррамдир. Ҳар бир инсоннинг қадр-қиммати, обрў-иззати, ҳуқуқ ва бурчлари бор. Ҳар бир фуқаро Ватани олдида бурчли бўлгани каби она-Ватан ҳам ўз фуқароларининг тинч-хотиржам, фаровон, озод ва эркин яшаши учун масъулдир. Шунинг учун мамлакатимиз Конституциясида: "Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас", дея мустаҳкамлаб қўйилган.⁸

Одам савдоси халқаро уюшган жиноятчиликнинг

⁸Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент, "Ўзбекистон". 2012 й.

таркибий қисми, глобал жиноий ҳодиса бўлиб, у тобора кенгайиб бораётганлиги сабабли, бугунги кунда кўплаб мамлакатларни жиддий ташвишга солаётган муаммо ҳисобланади.

Мамлакатимиз Президенти Ислон Каримов 1999 йил 7 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси кунига бағишланган тантанали маросимда "Соғлом авлод - халқимиз келажаги" деб номланган нутқларида ўсиб келаётган ёшларни бундай таҳдидлардан ҳимоя қилиш, уларнинг дунёга очиқ кўз билан қараш кўникмаларини эгаллашида маънавий-мафкуравий тарбиянинг роли беқиёс эканини таъкидлаб, "...фақат жисмоний жиҳатдан бақувват бўлган одамни тарбиялаш унчалик қийин эмас. Аммо уни ҳам жисмонан, ҳам маънавий жиҳатдан камол топтириш гоят мураккаб вазифа. Айниқса бугунги кунда — мафкуравий курашлар гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона тус олган ҳозирги нозик, қалтис шароитда, таҳликали замонда бу масала ниҳоятда долзарб аҳамиятга эга", деб ўз фикрларини баён этади.⁹

Одам савдоси юртдошларимизни ҳам ўз гирдобига торта бошлаган илк кунларданоқ миллий қонунчилигимизда одам савдосига қарши курашиш ва унинг олдини олишга оид қонунчилик, меъёрий-ҳуқуқий база яратилди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида энг олий қадрият сифатида давлат ва ижтимоий тизим эмас, балки инсон олинди. Конституциянинг 13-моддаси бунга ёрқин мисолдир. Унга кўра, "Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади.

⁹Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Том 8. — Тошкент, "Ўзбекистон" нашриёти, 2000 йил.95-б

Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади".

Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари фақатгина Конституция билангина қўриқланиб, қафолатланиб қолмасдан, балки улар жаҳон ҳамжамияти томонидан тан олинган халқаро ҳуқуқнинг нормалари ва принциплари билан ҳам қўриқланади.

БМТнинг Бош Ассамблеяси 1948 йил 10 декабрда Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясини қабул қилади. "Бундан мурда шуки, ҳар бир инсон ва жамиятнинг ҳар бир ташкилоти ҳаммиса ана шу декларацияни назарда тутиб, маърифат ва илм йўли билан ушбу ҳуқуқлар ва эркинликларнинг ҳурмат қилинишига ёрдам беришга интилишлари ҳамда миллий ва халқаро тараққийпарвар тадбирлар йўли билан ҳам, ушбу ҳуқуқлар ва эркинликларнинг Ташкилотга аъзо бўлган давлатлар халқлари ўртасида ва мазкур давлатларнинг юридик-циясидаги ҳудудларда яшаётган халқлар ўртасида ялписига ва самарали тан олинишига интилишлари керак".

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси мамлакатимизда эркин фуқаролик жамияти, яъни халқнинг ўзи бевосита бошқарадиган жамият ва демократик ҳуқуқий давлат қуришни асосий мақсад қилиб қўйди. Унда жами дунёвий неъматлар орасида энг улуғи "инсон" эканлиги ёрқин мужассамлаштирилди. Инсонни улуғлаш, уни муҳофаза қилиш ва ҳар томонлама камол топтириш Конституциянинг асосий ғоясига айлантилди. Конституциямиз Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳуқуқий меъёрлар асосида ишлаб чиқилган ва айтиш мумкинки, уни янада тўлдирган. Масалан, Конституциянинг 13-моддаси фикримизга далил бўлиши мумкин. Ушбу моддада "Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси"да эълон қилинган умуминсоний

ҳуқуқлар олий қадрият даражасига кўтарилган. Маълумки, "Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси" инсонларнинг ажралмас ва дахлсиз ҳуқуқларини эълон қилиб, қуйидагиларни белгилайди: "Барча одамлар эркин, қадр-қиммат ва ҳуқуқларида тенг бўлиб туғилганлар" (1-модда); "Ҳар бир инсон яшаш, эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эгадир" (3-модда); "Ҳеч ким қулликда ёки қарамликда сақланиши мумкин эмас, қулчилик ва қул савдосининг барча турлари таъқиқланади" (4-модда) ва ҳоказо.¹⁰ Конституциямизнинг 13-моддасида эса инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади, дейилган. Бу Ўзбекистоннинг умумбашарий инсонпарварлик қоидаларига асосланган давлат эканлигини кўрсатади.

Дарҳақиқат, инсон, унинг ҳаёти, шаъни ва қадр-қиммати, дахлсиз ҳуқуқлари энг олий қадрият сифатида эътироф этилиб, бугунги кунда мамлакатимизда инсон ҳуқуқларини таъминлаш бўйича улкан ислоҳотлар олиб борилмоқда. Хусусан, янгиланиш ва ўзгаришлар жараёнининг ҳуқуқий асосларини белгилаб берувчи қонунчилигимизда халқаро нормаларнинг ўз ифодасини топиб бораётганлиги ижобий натижалар бериб, бу ҳол миллий қонунчилигимизнинг халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга монандлигини таъминламоқда.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 37-моддасида инсон ва фуқароларнинг асосий меҳнат ҳуқуқлари мустаҳкамланган бўлиб, улар Инсон

¹⁰Инсон ҳуқуқлари: Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт. Фуқаролик ҳуқуқлари ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт ва факультатив протокол. -Тошкент: Адолат. 1992. -12-б.

ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси 23-моддасининг талабларига тўлиқ мувофиқ келади. Унда қайд этилганидек, ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир.¹¹

Шунингдек, Конституциямизнинг 26-моддасида эса, ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмаслиги белгилаб қўйилган.

Маълумки, одам савдоси билан шуғулланувчи шахс жабрланувчиларни мамлакатимиз Конституцияси ва қонунларида акс этган ҳуқуқ ва эркинликларини рўёбга чиқаришга қаршилик қилиб, унга тажовуз қилади. Бундай жиноятчилар одамларни жисмоний, руҳий ва жинсий зўрлашга мажбур қиладилар, уларни куч билан ушлаб турадилар, жинсий ва шахсий эркинликка бўлган ҳуқуқларини поймол этадилар. Шахс хавфсизлиги ва соғлом турмуш тарзига беписандлик билан қаралади, иш шароитлари билан таъмин этилмайди. Бу каби халқаро хавфга қарши ҳамкорликда курашиш мақсадида БМТ томонидан бир қатор халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган. Шунини таъкидлаш жоизки, миллий қонунчилигимизнинг одам савдосига қарши курашиш ва унинг олдини олишга оид меъёрлари умумэътироф этилган халқаро ҳужжатларга мос келади.

Юқорида қайд этилганидек, Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларациясининг 4-моддасида "Ҳеч ким қулликда ёки эркин ҳолатда сақланиши мумкин эмас; қуллик ва қул савдосининг барча кўринишлари таъқиқланади", деган норма белгиланган.¹²

¹¹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент, "Ўзбекистон". 2012 йил.9-б.

Одам савдосига қарши кураш ҳақидаги дастлабки халқаро ҳуқуқий ҳужжат 1899 йилда Лондон шаҳрида бўлиб ўтган халқаро конференцияда қабул қилинган "Аёлларлардан шахвоний мақсадларда фойдаланиш учун уларни ёллашга қарши кураш тўғрисида"ги резолюция ҳисобланади. Шундан сўнг 1904, 1910 йилларда мазкур масала юзасидан халқаро битимлар, 1921 ва 1933 йилларда одам савдоси муаммолари бўйича халқаро конвенциялар қабул қилинган.

Маълумки, кишилик жамиятида энг асосий ва масъулиятли муаммо-одамийлик, инсон қадр-қимматига ғамхўрлик масаласи туради. Шу маънода БМТнинг Миллатлар Лигаси бошлаган қулчиликка қарши фаолиятни, хусусан, қулчиликнинг бир қатор кўринишлари: болаларни сотиш, болалар меҳнатини эксплуатация қилиш, инсонларга нисбатан фоҳишабозликни тарғиб қилиш ва шу мақсадларда учинчи шахсларга фоҳишабозлик мақсадларида инсонни сотиш муаммоларига чек қўйиш фаолиятини олиб бормоқда.

Миллатлар Лигаси томонидан 1926 йилда маъқулланган "Қулчилик тўғрисидаги Конвенция" мазкур соҳадаги муҳим халқаро ҳуқуқий ҳужжат ҳисобланади. Қулчиликни бекор қилиш тўғрисидаги, қул савдоси, қулчиликка яқин барча удум ва институтлар масаласидаги БМТнинг қўшимча Конвенциялари (1956 й.), 1949 йилги инсон билан савдо қилишга бағишланган бир қатор Конвенциялар шулар жумласидандир.

Умумий маънода шуни таъкидлаш лозимки, озодлик ҳар қандай шахснинг туғма ҳуқуқи, инсон шах-

¹²Инсон ҳуқуқлари: Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт. Фуқаролик ҳуқуқлари ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт ва факультатив протокол. -Тошкент: Адолат. 1992. -12-б.

сиятининг бўлинмас қиймати ҳисобланади. Айнан шу маънода республикамиз қулчиликнинг барча кўринишларини қатъий қоралади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудда қулчиликка йўл қўйилмайди ва аксинча, қулчилик савдосининг олдини олиш, унга йўл қўймаслик, қулчиликнинг ҳар қандай кўринишдаги шаклини тез фурсатда тўла бекор қилиш мурожаати билан, ўз ҳудудда, юридикциясида, ҳимоясида, протекторатида ёки ҳомийлигида бўлган давлатларга мурожаат қилади.

Шу ўринда, одам савдосига қарши кураш борасида қабул қилинган яна қуйидаги халқаро ҳужжатларни ҳам санаб ўтиш мақсадга мувофиқ бўлади:

БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1950 йил 21 мартда қабул қилинган "Одам савдоси ва фоҳишаликнинг учинчи шахслар томонидан ишлатилишига қарши кураш тўғрисида"ги Конвенция (Ўзбекистон Республикаси мазкур халқаро ҳужжатга 2003 йил 12 декабрда қўшилган).

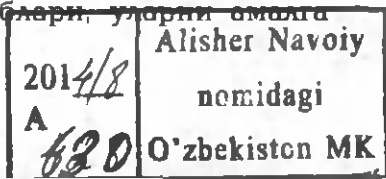
БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 2000 йил 15 ноябрдаги 55/25-сонли резолюцияси билан қабул қилинган "Трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида"ги Конвенцияга қўшимча одам савдоси, айниқса, аёллар ва болалар савдоси ҳақида огоҳлантириш ва чек қўйиш ҳамда бундай жиноятлар учун жазолаш тўғрисидаги баённома (2001 йил 28 июнда Ўзбекистон ратификация қилган).

2008 йилда эса одамлар, айниқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ва бу қилмиш учун жазолаш тўғрисидаги, БМТнинг трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясини тўлдирувчи Протоколи ратификация қилинди ва одамлар савдоси тўғрисида аҳолига маълумот бериш, жиноятдан жабр кўрганларни ҳимоя қилиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган да-

стурларни қўллаб-қувватлаш орқали унинг олдини олиш ва унга барҳам бериш мажбуриятини ўз зим-масига олди.

Мамлакатимиз қонун чиқарувчи органи 1994 йилда собиқ иттифоқ ҳудудида биринчилар қаторида шаҳ-воний ёки бошқа масадларда одамлардан фойдала-ниш учун уларни ёллаш жиноятига жавобгарлик на-зарда тутилган модда Жиноят кодексига киритилди. Шунингдек, одам савдосига қарши курашиш соҳа-сидаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида 2008 йил 17 апрелда Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги қону-ни қабул қилинди. Мазкур Қонуннинг қабул қили-ниши трансмилий жиноятчиликка қарши тизимли кураш борасида давлатимиз сиёсатининг мантиқий давоми бўлди. 2000 йил 15 ноябрда БМТ Бош Ас-самблеяси томонидан Трансмилий уюшган жино-ятчиликка қарши БМТ Конвенцияни тўлдирувчи одам, айниқса, аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш, унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш тўғри-сидаги Протоколи қабул қилинди. Бу ҳужжатлар одам савдосига қарши кураш борасида давлатлар-нинг халқаро даражадаги мажбуриятларини белги-лади.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон қонунчилик тизими томонидан нафақат жинорий тажовузлардан инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясининг консти-туцион-ҳуқуқий кафолатлари, балки уларни таъ-минлаш борасида амалдаги ташкилий тузилма яра-тилди. Ўзбекистон Республикасида одам савдосига қарши кураш инсон, жамият, давлат ҳимояси, одам савдоси фаолиятини олдини олиш, аниқлаш, унга чек қўйиш, унинг оқибатларини минималлаштириш, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш мақсадларида амалга оширилади. Кўрсатилган мақ-садларга одам савдоси сабаблари, уларни амалга

ошириш шарт-шароитларини аниқлаш, уларни бар-тараф қилиш чораларини кўриш; аҳоли ва алоҳида фуқароларнинг одам савдоси қурбонига айланиш хавфини камайтириш; одам савдосидан жабрланган шахсларни ҳуқуқий ва ижтимоий реабилитация қилиш каби масалаларни ҳал қилиш йўли билан эришилади.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 17 апрелдаги "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги қонуни қабул қилингунга қадар Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига қўйидаги жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган эди: одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш, хусусан, вояга етмаган шахсга нисбатан, ўша ҳаракат бундай шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан олиб чиқиб кетиш мақсадида содир этилган бўлса (Жиноят кодексининг 135-моддаси). Лекин трансмиллий жиноий гуруҳларнинг таъсир доираси кенгайиши ва оқибатда халқаро ҳамжамият томонидан трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш глобал тизимининг яратилиши Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунининг қабул қилинишига туртки бўлди. Мазкур Қонун ўзаро ҳамкорликда одам савдосига қарши кураш самарасини ошириш, Ўзбекистон Республикасида одам савдосига қарши кураш борасидаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида қабул қилинди.

Қонун одам савдосига қарши курашиш, одам савдоси, одам савдоси билан шуғулланувчи шахс каби тушунчаларни ўз ичига олади. Қонуннинг 4-моддаси одам савдосига қарши курашишнинг асосий принципларини белгилайди. Одам савдосига қарши курашиш қўйидаги асосий принципларга асосланади:

- қонунийлик;
- одам савдоси билан шугуланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги;
- одам савдосидан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик;
- ижтимоий ҳамкорлик.

Қонунда одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари мустаҳкамланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги;
- Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати;

- Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари;

- Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги. Одам савдосига қарши курашиш фаолиятини қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа давлат органлари ҳам амалга ошириши мумкин.

Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органларининг ваколатлари Қонуннинг 7-моддасида мустаҳкамланган. Қонуннинг 6-моддасига биноан, одам савдосига қарши курашишни амалга оширувчи давлат органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш учун одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси тuzилиши назарда тутилди.

Идоралараро комиссиянинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат этиб белгиланди:

- давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотларининг одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

- одам савдосига имкон берувчи сабаблар ва ша-

роитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга доир ишлар самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларни ташкил этиш;

- одам савдосининг кўлами, ҳолати ва хусусиятлари тўғрисида ахборот тўплаш ҳамда таҳлил қилиш;

- ҳудудий идоралараро комиссияларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш;

- одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш ишларини яхшилаш бўйича таклифлар тайёрлаш;

- одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлаш;

- одам савдосига қарши курашиш масалалари ҳақида аҳолини хабардор қилиш тадбирларини ташкил этиш.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда одам савдосига қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссиялар ҳам тузилиши мумкин.

Маълумки, трансмиллий жиноятчиликка, хусусан, одам савдосига қарши курашиш бу бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашишни ҳам назарда тутди. Қонуннинг 8-моддасига кўра, давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, мансабдор шахслар, шунингдек фуқаролар одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашиши ҳамда зарур ёрдам кўрсатиши назарда тутилди.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, одам савдосидан жабрланганларни ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш одам савдосига қарши кураш тизимининг ажралмас қисми ҳисобланади. Одам савдосидан

жабрланганларни ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш мақсадида одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатувчи ва уларни ҳимоя қилувчи ихтисослаштирилган муассасалар ташкил этилиши мумкинлиги "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг муҳим жиҳатларидан биридир.

Мазкур Қонунга кўра, ихтисослаштирилган муассасалар ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Низомга мувофиқ амалга ошириши белгиланди. Шунингдек, Қонуннинг 9-моддасига кўра, ихтисослаштирилган муассасаларнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат этиб белгиланди:

- одам савдосидан жабрланганларга қулай яшаш ва шахсий гигиена шароитларини таъминлаш;

- одам савдосидан жабрланганларни озиқ-овқат, дори воситалари ва тиббий буюмлар билан таъминлаш; одам савдосидан жабрланганларга шошилиш тиббий, психологик ижтимоий, юридик ва бошқа хил ёрдам бериш;

- одам савдосидан жабрланганларнинг хавфсизлигини муҳофаза қилиш; одам савдосидан жабрланганларнинг қариндошлари билан алоқа ўрнатилишига кўмаклашиш;

- одам савдосидан жабрланганларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳақида ахборот бериш; одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилишга кўмаклашиш.

Одам савдосидан жабрланганларни ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш борасида одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш муҳим ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуни 10-моддасига кўра, одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация

қилиш, уларни нормал турмуш тарзига қайтариш мақсадида амалга оширилади ва мазкур шахсларга юридик ёрдам бериш, уларни психологик, тиббий, касбий реабилитация қилиш, уларни ишга жойлаштириш, уларга вақтинчалик турар жой беришни ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунида белгила-нишича, одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади. Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилишни амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш жараёнида одам савдосидан жабрланган болалар манфаатларини таъминлашга катта эътибор қаратилмоқда. Қонуннинг 11-моддасига кўра, ихтисослаштирилган муассасаларнинг раҳбарлари уларда одам савдосидан жабрланган болалар ҳақида маълумот пайдо бўлган тақдирда, қонун ҳужжатларига мувофиқ одам савдосидан жабрланган болаларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш мақсадида бу ҳақда васийлик ва ҳомийлик органларига дарҳол хабар қилиши шарт.

Одам савдосидан жабрланган болалар ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштирилганда улар катта ёшдагилардан алоҳида туришлари керак. Ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштирилган одам савдосидан жабрланган болаларга қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат таълим муассасаларига қатнаш имконияти берилади. Агар одам савдосидан жабрланган болалар ота-онаси қарамоғидан маҳрум бўлган бўлса ёки ўз оиласи турган жойдан бе-

хабар бўлса, уларнинг ота-онасини ёки ота-онасининг ўрнини босувчи шахсларни қидириш чоралари кўрилади.

Одам савдосидан жабрланганларнинг хавфсизлигини таъминлаш чоралари ва уларга бериладиган бошқа кафолатлар "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуннинг 12-моддасида белгиланган. Суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья одам савдосида гумон қилинаётган шахсларни аниқлаш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорлик қилиш хоҳишини билдирган одам савдосидан жабрланган шахсга нисбатан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексида назарда тутилган хавфсизлик чораларини кўради. Агар одам савдосидан жабрланган чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ жабрланувчи деб топилган бўлса ёки жиноят иши бўйича гувоҳ бўлса ёхуд одам савдосида гумон қилинаётган шахсларни аниқлашда тегишли органларга ёрдам бераётган бўлса, суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг, судьянинг асослантирилган илтимосномасига кўра бундай шахсга нисбатан одам савдосида айбдор шахслар хусусида жиноят иши бўйича қарор чиқарилгунига қадар, депортация чоралари қўлланилиши мумкин эмас. Бунда одам савдосидан жабрланган шахсга унинг Ўзбекистон Республикасига кириши ҳолатларидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасида вақтинча бўлиш ҳуқуқи берилиши керак.

Одам савдосидан жабрланганлар мажбурлов ёки таҳдид остида содир этилган қилмиш учун фуқаролик, маъмурий ва жиноий жавобгарликдан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда озод қилинади. "Одам савдосига

қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуннинг 13-моддасига кўра, суд томонидан одам савдосида айбдор деб топилган шахслар одам савдосидан жабрланганларнинг таъминоти ва уларни реабилитация қилиш билан боғлиқ харажатларнинг ўрнини тўлиқ ҳажмда қоплайди. Таъкидлаш лозимки, давлатларнинг халқаро ҳамкорлиги тизимини шакллантирмай одам савдосига қарши кураш самарали тизимини яратишни таъминлаш мумкин эмас. Қонуннинг 14-моддасида одам савдосига қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорлик нормаси мустаҳкамланган бўлиб, унга кўра, одам савдосига қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорлик Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига ва халқаро шартномаларига мувофиқ амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуни одам савдосига қарши курашиш борасида кенг доирадаги муносабатларни ўз ичига олиб, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини жинсий тажовузлардан самарали ҳимоя қилиш воситаси бўлиб ҳисобланади.

2008 йил 17 апрелда Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши кураш тўғрисида"ги ЎРҚ-154 сонли Қонуни қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига мамлакатимиз жиноят қонунда янги нормалардан бўлган 135-модда киритилганлиги ҳам муҳим масалалардан ҳисобланади. Чунки Жиноят кодекси 135-моддасининг аввалги таҳририда фақат шахвоний ёки бошқа мақсадларда фойдаланиш мақсадида алдаш йўли билан одамни ёллаш учун жавобгарлик назарда тутилиб, халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда зикр қилинган одамлар савдоси билан боғлиқ бўлган жиний қилмишлар комплекси қамраб олинмаган бўлиб, бу ҳол амалда

фуқаролар эркинлиги, шаъни ва қадр-қимматини тўлиқ муҳофаза қилинишини таъминлай олмас эди. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-179-сонли Қонуни билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 135-моддаси мазмунан янги норма билан тўлдирилди. Унга кўра, одам савдоси, яъни одамни олиш-сотиш ёхуд одамни ундан фойдаланиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш учун уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланди.¹³

Дарҳақиқат, одам савдоси шахснинг эркинлиги, шаъни ва қадр-қимматини кафолатловчи ижтимоий муносабатларга тажовуз қилади. Жиноятнинг оғирлаштирувчи ёки ўта оғирлаштирувчи таркибларида жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғи қўшимча объект сифатида намоён бўлади. Юқорида кўриниб турганидек, бу жиноят одамлар савдоси, яъни одамни эксплуатация қилиш мақсадида уни олиш-сотиш ёки ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёхуд қабул қилишда намоён бўлади. Шахсни ташиш деганда, уни бир ҳудуддан бошқа бир ҳудудга, жумладан, битта аҳоли пунктида ҳар қандай транспорт воситасидан фойдаланиб кўчириш тушунилади. Ушбу ҳаракатнинг олди-сотидан олдин ёки кейин содир этилганлигининг аҳамияти йўқ ва жабрланувчи мўлжалланган жойга кўчира бошлаган пайтдан эътиборан тамом бўлган ҳисобланади. Шахсни топшириш одамлар савдосида иштирок этаётган воситачининг ҳаракатларида, шунингдек уни эксплуатация қилиш мақсадида сотиб олган шахс томонидан ўз мақсадини амалга ошириш учун уни бошқа шахсга вақтинчалик жойлаштириш ёки яшаш учун топширишида намоён бўлиши

¹³Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. — Тошкент, "Адолат" нашриёти. 2011 йил.

мумкин. Бунда топшириш ҳам ҳақ эвазига (масалан муайян ҳақ эвазига), ҳам текинга (масалан соваға қилиш), бутунлай ёки муайян муддатга, муайян шартларни бажариш билан боғлиқ ҳолда ёки ҳеч қандай шартсиз бўлиши мумкин ва жабрланувчи бир киши тасарруфидан бошқасининг тасарруфига ўтган пайдан бошлаб қилмиш тамом бўлган ҳисобланади. Яшириш деганда, жабрланувчини олди-сотди ҳаракатларига қадар ва ундан кейин яшириш (масалан, одамни уйнинг ертўласига яшириб қўйиш) назарда тутилади ва шахсни яширишга қаратилган ҳар қандай ҳаракат содир этилган вақтдан бошлаб ҳаракат тамом бўлган ҳисобланади.

Юқоридаги ҳаракатлардан биттаси содир этилса, уни содир этган шахс жавбгарликка тортилади. Одам савдоси, яъни одамни эксплуатация қилиш бошланган ёки бошланмаганидан қатъи назар уни олиш-сотиш, ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш ҳаракатларидан бирортаси содир этилган вақтдан тамом бўлган ҳисобланади.¹⁴

"Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"-ги Қонунда одам савдосига қарши курашиш, одам савдоси ва одам савдоси билан шуғулланувчи шахс тушунчалари қўлланган бўлиб, улар қонунчиликка атама сифатида ҳам киритилган. Бунга кўра, одам савдоси дейилганда "куч билан таҳдид қилиш ёки куч ишлатиш ёхуд бошқа мажбурлаш шаклларидан фойдаланиш, ўғирлаш, фирибгарлик, алдаш, ҳокимиятни суиистеъмол қилиш ёки вазиятнинг қалтислигидан фойдаланиш орқали ёхуд бошқа шахсни назорат қилувчи шахсининг розилигини олиш учун уни тўловлар ёки манфаатдор этиш эвазига оғдириб олиш орқали одамлардан фойдаланиш мақсадида уларни ёллаш, ташиш,

¹⁴Рустамбоев М.Х. Янги жиноят қонуни бўйича одам савдоси учун жавобгарлик. Рисола. – Т.: ТДҶОИ нашриёти, 2009. – 5-8 -бетлар.

топшириш, яшириш ёки қабул қилиш" англашилади.

Бу ўринда "одамлардан фойдаланиш" деганда, "бошқа шахсларнинг фоҳишалигидан фойдаланиш ёки улардан шахвоний фойдаланишнинг бошқа шакллари, мажбурий меҳнат ёки хизматлар, қуллик ёки қулликка ўхшаш одатлар, эрксиз ҳолат ёхуд инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиб олиш" назарда тутилган бўлиб, "мустақил равишда ёки бир гуруҳ шахслар таркибида одам савдоси билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатни содир этувчи жисмоний ёки юридик шахс, шунингдек ўз ҳаракатлари билан одам савдосига кўмаклашадиган, худди шунингдек, гарчи ўз мансаб ваколатларига кўра тўсқинлик қилиши ва қарши курашиши шарт бўлса ҳам одам савдосига тўсқинлик қилмайдиган ёки қарши курашмайдиган мансабдор шахс" одам савдоси билан шуғулланувчи шахс сифатида эътироф этилади.

XX аср охирига келиб одам савдоси бутун инсониятга қарши асосий таҳдидлардан бири бўлиб қолди. Одамдан эксплуатация мақсадларида фойдаланиш билан боғлиқ жиноятлар ошиб бориши тенденцияси бундай ижтимоий хавфли қилмишлар охир-оқибатда жамиятнинг демократик негизларига тажовуз қилиши билан миллий хавфсизликка ҳам таҳдид солади. Афсуски, бутунги кунда трансмиллий уюшган жиноятчилик кўринишларидан бири бўлган одам савдоси инсон, унинг шаъни, қадр-қиммати, осойишта турмушининг поймол этилишига сабаб бўлаётир. Маълумотларга кўра, ҳозирги пайтда ер юзида 2 млн. 700 мингдан ортиқ киши одам савдоси қурбонига айланган. Тан олиш керак, дунё миқёсида тобора долзарблик касб этиб бораётган одам савдоси муаммосидан мамлакатимиз ҳам четда эмас. Одам савдоси қурбонлари сафида юртдошлар

римизнинг борлиги ҳам ғоятда ташвишланарлидир. Бу эса мамлакатимизда жиноятчиликнинг ушбу турига қарши қатъий чоралар кўришни долзарб вазифа қилиб қўймоқда.

Ўзбекистон одам савдосига қарши курашишга оид қатор халқаро ҳужжатларни, жумладан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг "Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида"ги Конвенциясини, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ушбу Конвенциясини тўлдирувчи "Одам савдоси, айниқса, аёллар ва болалар савдосини олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақида"ги Протоколни ратификация қилди, "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" Қонун қабул қилинди ва халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий қонунчиликка имплементация қилишга доир тегишли ўзгартиришлар киритди.

"Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июлдаги "Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-911-сонли Қарори билан мазкур йўналишдаги вазифалар ижросини мувофиқлаштириш мақсадида Республика Идоралараро комиссия ташкил этилди. Комиссиянинг "Одам савдосини бартараф қилиш ва олдини олиш, одам савдоси жиноятидан жабрланган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, Ўзбекистон Республикасидан ташқарида йўқолган шахсларни аниқлаш, уларни ортга қайтариш ва реабилитация қилиш" бўйича 2009-2010 йиллар давомида амалга ошириладиган ҳамкорликдаги чора-тадбирлар Режаси одам савдосига қарши курашишни тизимли ва самарали ташкил этишда муҳим рол ўйнади.

Бир сўз билан айтганда, мазкур муаммонинг олдини олиш, унга қарши курашиш, одам савдоси жабрланувчиларини ҳар томонлама ҳимоя қилиш

борасида мукамал қонунчилик ва бир қатор ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар базаси такомиллаштирилди. Уларнинг ижросини ўз вақтида таъминлаш эса кун тартибидаги муҳим вазифалар сирасига киради.

2. ОДАМ САВДОСИ – ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИК МУАММО

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари" номли улкан стратегик аҳамиятга молик асарида бундан 16 йил муқаддам ҳақли равишда "... Енги йўл билан жуда катта бойлик орттириш шарпаси турли мамлакатлардаги жиноятчи унсурларнинг бирлашишига, халқаро жиноий ҳамжамиятлар пайдо бўлишига олиб келишини кўрсатувчи мисоллар бутун дунё амалиётида етарли", деб таъкидланган эди.¹⁵ XXI асрда глобал тус олган одам савдоси трансмиллий жиноятчиликка айлангани Ўзбекистон Президентининг фикрини яққол исботлаб турибди. Мазкур муаммони ўрганиш бўйича 155 мамлакатда ўтказилган кузатув-лар ҳам бундан далолат беради. БМТ БА 63-сессияси раиси Мигель д Эското Брокман эътироф этишича, одам савдоси халқаро жиноий гуруҳларга йилига 32 миллиард АҚШ доллари миқдорида даромад келтирмоқда.

Одамлар савдоси туфайли олинаётган даромад гиёҳвандлик воситалари ва қурол-яроғ савдосидан кейин учинчи ўринни эгаллайди. Мазкур турдаги жиноят натижасида ҳар йили 7 миллиард АҚШ доллари миқдорида даромад олинади.¹⁶ Дунё миқёсида ҳар йили 600 мингдан 800 минг нафаргача аёллар ва болалар алдов йўли билан чет эл-

¹⁵Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998. – 429- б.

¹⁶Рустамбоев М.Х. Янги жиноят қонуни бўйича одам савдоси учун жавобгарлик. Рисола. – Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009. 3-бет.

¹⁷Жўраев Э. Инсон ҳуқуқлари – давлат ҳимоясида // "Ҳуқуқ ва бурч", № 8-9, 2008, 19-б.

ларга олиб кетилиб сотилади.¹⁷ Айниқса, одам савдоси жиноятдан жабрланганларнинг 80 фоизини аёллар ёки ёш болалар ташкил этаётгани ташвишли ҳолдир.¹⁸

Айрим экспертларнинг ҳисоб-китобларига кўра, дунё бўйича 200 миллиондан кўпроқ одам замонавий қулчилик қурбонига айланган. Ушбу чегара билмас жиноятчилик ҳозирги кунда 127 мамлакатда кенг тарқалган бўлиб, у мамлакатларда одамлар сотиб олинади ва қулар меҳнатидан фойдаланилади. 137 давлатдан мажбурий ишлаш учун одамлар қулга айлантирилиб, ўзга юртларга жўнатилиши давом этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Ички Ишлар вазирлиги маълумотига кўра, бундай жиноят жабрланувчиларининг, айниқса фоҳишалик мақсадларда эксплуатация қилинаётган аёлларнинг аксарият қисми, яъни 78 фоизини 16-25 ёшдаги аёллар ташкил этар экан.¹⁹

Шу ўринда айтиш лозимки, одам савдоси умуминсоният тарихида ҳамма даврларда энг глобал муаммолардан бири ҳисобланган. Ўз даврида АҚШ Президенти Абраам Линкольн "Агарда менинг номим тарихда бирон ишим билан қоладиган бўлса, энг аввало, қуликни бекор қилиш тўғрисидаги фармон чиқарганлигим билан қолади", деган эди.

Халқаро ҳамжамият томонидан трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши кураш бўйича глобал тизимнинг яратилганлиги Ўзбекистон Республикаси "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунининг

¹⁸Ражабова М. Одам савдосига қарши кураш // "Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси", № 2, 2008, 2-б.

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Тергов бош бошқармаси. Одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш ҳолатлар юзасидан қўзғатилган жиноят ишларини тергов қилиш амалиёти тўғрисида қўлланма // -Т.: -2004. 21-22-б.

қабул қилинишига эҳтиёж туғдирди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июлдаги "Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига биноан Республика Идоралараро комиссияси Низоми ҳамда 2008 – 2010 йиллар учун мўлжалланган Миллий тадбирлар режаси ишлаб чиқилди ва муваффақиятли амалга оширилди.

Қонунийлик, одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги, мазкур жиноятдан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик ва ижтимоий ҳамкорлик сингари принципларга асосланадиган одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари сифатида Ички ишлар вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати, Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистоннинг дипломатик ваколатхоналари ва консулик муассасалари, Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилаб қўйилган. "Одам савдосининг олдини олиш, уни аниқлаш, унга чек қўйиш, унинг оқибатларини минималлаштириш, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш бўйича фаолият"ни мувофиқлаштириш учун одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси ва унинг ҳудудий бўлимлари тузилди. Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси ва унинг ҳудудий бўлимлари томонидан ўтган даврда кенг кўламли тарғибот тадбирлари олиб борилганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Жумладан, мазкур иллатга қарши курашиш, унинг сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этиш, оқибатларини камайтириш чора-тадбирлари амалга оширилмоқда. Жамоатчилик ўртасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар билан ҳамкорликда ўтказилган йиғилиш ва учрашувларда

одам савдосига йўл очувчи сабаблар ва унинг олдини олиш омилларини тушунтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Шунингдек, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси томонидан Ихтисослаштирилган муассасалар ташкил этилганлигини ҳам таъкидлаш ўринли бўлади.

Одам савдоси жиноятининг ижтимоий хавфлилик даражаси юқори. Чунки у инсон соғлиғи, ҳаёти ва бошқа ҳуқуқларига тажовуз этади, ёшлар маънавияти, ахлоқини бузади. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори Р.Ҳ.Қодиров тўғри таъкидлаганидек, одам савдоси — инсон, унинг шаъни, қадрқиммати, осойишта турмуши ҳамда келажагига таҳдид солаётган трансмиллий уюшган жиноятчилик кўринишларидан бири бўлиб, ўзининг чегара танламаслиги ҳамда гирдобига асосан ёшларни ва аёлларни тортаётганлиги билан барчада катта ташвиш ва хавотир уйғотмоқда.²⁰ Шу сабабли, 2008 йилнинг август ойида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ялпи мажлисида одамлар савдосини олдини олиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 135-моддаси янги таҳрирда, яъни "одам савдоси" кўринишида ўзгартилди, мазкур Кодекснинг "Атамаларнинг ҳуқуқий маъноси" — деб номланган сакқизинчи бўлимига "одамлардан фойдаланиш" атамаси билан тўлдирилди. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 135-моддаси янги таҳрири уч қисмдан иборат бўлиб, уларда жинойат хатти-ҳаракатлар белгилари аниқ кўрсатилган. Унинг иккинчи қисмида жавобгарликни оғирлаштирувчи 10 та ҳолат назарда тутилган, учинчи қисмида эса жавобгарликни ўта оғирлашти-

²⁰ Қодиров Р.Ҳ. Одам савдоси — умумжаҳон миқёсдаги муаммо. // "Ҳуқуқ ва бурч". 10-сон, 2008, 3-б.

рувчи 4 та ҳолат кўрсатилган. Жиноят кодексининг 135-моддаси биринчи қисми бўйича қамоқ жазоси 3 йилдан 5 йилгача (аввалгисида 6 ойгача), иккинчи қисмига кўра, 5 йилдан 8 йилгача (аввалгисида 5 йилгача), учинчи қисми санкциясида 8 йилдан 12 йилгача (аввалгисида 5 йилдан 8 йилгача эди) озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланган.

Одам савдоси жиноятининг сабаблари турлича бўлиб, улар орасидан қуйидагиларни алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин:

- трансмиллий жинорий гуруҳларнинг ихтисослашуви;
- миграция жараёнларининг кучайиши;
- демографик вазият;
- моддий муаммоларни тезда ҳал қилиш илинжи;
- юқори малакали касб-корга эга бўлмаслик;
- енгил, сердаромад иш топиш орзуси;
- ишонувчанлик ва соддалик;
- ҳуқуқий саводсизлик;
- ўз ҳаёти, тақдирита нисбатан лоқайдлик, бефарқлик;
- қаноатсизлик;
- ғайриинсоний ва ғайриқонуний ҳаракатлар;
- жабрланганлар элементар дунёқарашининг торлиги;
- мафкуравий ва ҳуқуқий иммунитетнинг заифлиги;
- ўз қадр-қимматини англаб етмаслик;
- профилактик чора-тадбирларнинг етарли эмаслиги;
- ахборий босимга бардош бера олмаслик;
- аёлларнинг криминал гуруҳларга қўшилиши;
- шахснинг маънавий носозлом муҳитда шакланганлиги;
- қулларга талаб ва таклифнинг мавжудлиги;
- жиноятга жазо муқаррарлигини англаб етмаслик;
- савдонинг замонга мослашуви;
- жабрланувчиларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бермаслиги ва бошқалар.

Кўриниб турганидек, ушбу сабабларнинг аксарияти ижтимоий педагогик характерга эга. Яъни

мактаб, коллежларда ўқувчилар ана шу сабабларни бартараф этиш учун етарли профилактик билим ва кўникмалар билан қуроллантирилса, улар одам савдоси қурбони бўлишдан сақлаб қолинади.

Таъкидлаш жоизки, одам савдосига қарши курашиш деганда нафақат ушбу жиноятчиликка қарши курашиш, балки энг аввало, унга замин яратаётган сабаб ва омилларни бартараф этиш тушунилади. Одам савдоси жинояти ҳамда унинг оқибатлари ҳақида гапирар эканмиз, бунда аввало асосий мақсад аҳолига, айниқса ёшларга мазкур қилмишнинг асл моҳиятини янада чуқурроқ тушунтириш, огоҳликка чорлаш ва ёшларимизни ушбу жиноятнинг қурбони бўлиб қолишдан асраш чораларини кўришдан иборат. Шу маънода таълим муассасалари, хусусан, мактаб, лицей ва коллежлар ўқувчилари, мураббийлар мазкур ижтимоий муаммонинг олдини олиш ва унга қарши курашишда жамоатчилик иштирокини янада оширишга кўмаклашишлари зарур бўлди.

Маълумки, ҳар қандай ҳуқуқбузарликлар каби одам савдоси жиноятининг олдини олишда шахсга психологик-педагогик таъсир этилмас экан, тарбиявий ишларда самарадорлик бўлмайди. Шахсларга педагогик таъсир этиш усулларидан асосий мақсад — тарбияланаётган шахсларга якка тартибда педагогик таъсир этиш орқали уларни жамият учун фойдали ишга жалб қилишдир. Психологик-педагогик таъсир этиш — мавжуд тарбиявий усуллар йиғиндиси эмас, балки тарбиячининг тарбияланувчи онгига ижобий таъсири, муомаласи ва мурожаатидир. Ҳар бир шахсга психологик-педагогик таъсир этишнинг ўз мақсади бўлиб, унга эришиш учун барча мавжуд чора-тадбирлар кўрилади. Якка тартибда ҳуқуқбузарликнинг олдини олишда ва шахсларга психологик-педагогик таъсир этишда мураббий-ўқитувчиларининг касбий

жиҳатдан бундай тарбиявий фаолиятта тайёр эмасликлари ҳам уларнинг тарбиявий таъсир этиш усулларидан тўла фойдала олмасликларига сабаб бўлади. Шунинг учун ҳам тарбиячи шахс қуйидаги хислатларга эга бўлиши керак: билимли бўлиш, нотиклик санъатини мукамал эгаллаган бўлиши (аудиторияни ўзига жалб қила олиши), ҳаётий амалий тажрибага эга бўлиши, аудиториянинг кайфиятини тез илғай олиши.

Шу ўринда, одам савдосининг олдини олиш борасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июнда қабул қилинган "Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 175-сонли қарори катта имкониятларни очиб берганлигини алоҳида қайд этиб ўтиш лозим.²¹ Мазкур Қарор жисмонан соғлом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда оила институти, ота-оналар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлаш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Мустаҳкам оила йили" Давлат дастури тўғрисида" 2012

²¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июнда қабул қилинган "Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 175-сонли қарори. "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2012 йил, 25-сон, 273-модда.

²² Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Мустаҳкам оила йили" Давлат дастури тўғрисида" 2012 йил 27 февралдаги ПҚ-1717-сонли қарори / "Халқ сўзи", 2012 йил 28 февраль. "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2012 йил, 10-сон, 99-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2012 йил, 2-сон, 44-модда.

йил 27 февралдаги ПҚ-1717-сонли қарорини²² бажариш мақсадида ишлаб чиқилган. Бу таълим муассасаси, оила ва маҳалланинг педагогик профилактика имкониятларидан самарали фойдаланиш, одам савдосидан огоҳлик тизимини яратиш демакдир. Зеро, одам савдосига қарши кураш самарадорлиги фуқаролик жамиятининг барча институтларининг ижтимоий педагогик ҳамкорлигига боғлиқдир.

3. ОДАМ САВДОСИ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИМИЗГА ЁТ ИЛЛАТ

Тарихдан маълумки, барча давр ва замонларда ҳам ахлоқсизлик қаттиқ қораланган. Ота-боболаримиз номуссиз, ҳаёсиз одамларни даврага қўшишмаган. Аёллар эркак кишининг юзига тик қарамаган, кўча-кўйда уларнинг олдини кесиб ўтишмаган. Ўз ўрнида аёл шаъни миллат шаънидек асралган, ҳимояланган. Уят ўлимдан қаттиқ, деган нақл бежизга айтилмаган. Минг афсуски, бугунги кунга келиб, бундай бебаҳо ҳикматларнинг қадри айрим қабиҳ ниятли шахслар томонидан топталмоқда.

Кейинги йилларда одам савдоси билан шуғулланувчи гуруҳлар пайдо бўлди. Бунинг оқибатидан жабр чекканлар, оила деган улуғ масканнинг гуноҳига ботаётганлар сони ортиб бормоқда. Негаки, одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар, айниқса, аёллар ва болалар савдоси муаммоси бутун дунё миқёсида долзарб масалалардан бирига айланди. Одамларни турли мақсадларда эксплуатация қилишнинг ижтимоий хавфлилики даражаси ортгани, бундай қилмишларнинг уюшган жинорий гуруҳлар томонидан содир этилаётгани, айниқса, бундан кўпинча аёллар ва болалар жабрланаётгани, трансмиллий жиноятчиликнинг асосий даромад манбаига айлангани унга қарши кураш чораларини кучайтиришни талаб этмоқда. Маълумотларга кўра, жаҳон бозорида одам савдосидан кўрилаётган йиллик даромад 7 миллиард доллар миқдорида баҳоланмоқда.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва Қочоқлар бўйича халқаро ташкилотлар экспертларининг айтишига қараганда, сўнгги йилларда бу хилдаги жиноятчилик шиддат билан ўсиб бормоқда. Тахминларга кўра, ушбу қабиҳликдан жабрланганлар сони

йилига ўртача 2,7 миллион кишига етмоқда. Одам савдоси бозори жуда катта даромад келтирадиган соҳа бўлиб, у наркотик ва қурол савдоларидан кейин учинчи ўринда туради. Шуни айтиш лозимки, бутунги кунда "одам даллоллари" ўта фирибгар бўлиб, улар одамлар ишончини қозона оладиган, аёллар руҳиятини яхши ўзлаштирган, ҳаётдан норози қизларни осонлик билан илғайдиган тоифадир. Уларнинг макри ва найрангига илинганлар эса, афсуски, оиласи келажагини ўйламай кетаётган эркак ва хотин-қизлар, қолаверса, вояга етмаган ўспиринлардир. Улар гўёки, хорижга борса, бир кунда бойиб қоладигандек, пул ерда сочилиб ётгандек тасаввур қилишиб, қандай иш эканлигини ҳам сўраб-суриштиришмайди. Одам савдосини бир ёки икки давлатнинг муаммоси сифатида эмас, балки бутун дунё мамлакатларининг муаммоси сифатида қараш мақсадга мувофиқдир. Мустабид тузум барҳам топиб, мамлакатимиз мустақил бўлгач, юртда чуқур иқтисодий ислохотлар, халқ фаровонлиги ва осойишталигини таъминлаш йўлида катта ўзгаришлар даври бошланди. Қисқа муддат ичида халқимизнинг, айниқса ёшларимизнинг чуқур билим олишлари, турли касб-хунарларни ўрганишлари, хусусий тадбиркорлик билан шуғулланишлари учун кенг имкониятлар очилди. Касб-хунар ўргатадиган юзлаб коллежлар, бир неча олий ўқув юртлари ишлаб турибди. Қанчалаб янги саноат корхоналари ишга тушириляпти, кўплаб иш ўринлари яратишга ҳаракат қилиняпти. Кишиларимиз хусусий корхоналар, фермер хўжаликлари ташкил этиб, ҳалол меҳнат орқали бойишмоқда.

Аммо, минг афсуски, айрим юртдошларимиз жон койитмай, осонгина мўмай даромад топиш йўллари-ни излай бошлашди. Улар нима қилиб бўлса-да,

кўпроқ пул топиш, мўмай даромад орттириш мақсадида ноқонуний, ҳалокатли, келажаги йўқ ишларга қўл уришяпти. Иссиқ жойларини, оила аъзоларини ташлаб олиш юртларга иш излаб кетишяпти. Қонуний йўл билан эмас, одам савдоси орқали бойишни кўзлаётган айрим ноинсоф кимсалар алдовига учиб, борадиган жойларидаги иш ва яшаш шароитларини ўрганмай, давлатлараро шартномалар асосида иш юритувчи расмий идораларни четлаб бошқа юртларга боришяпти.

Доно халқимизда "Ҳар ерни қилма орзу, ҳар ерда бор тошу тарозу", "Узоқдаги қуйруқдан яқиндаги ўпка яхши" каби ажойиб мақоллар бор. Фақат фойдани кўзлаган нопок кимсалар алдовига учиб, ўзга юртларда хор-зор бўлаётган, туну кун ишлаб ҳақини ололмаётган, соғлиғидан ва диёнатидан ажраётган ҳамюртларимиз фожиаси ҳақида ҳар кун, кун ора ўқиб-эшитиб турибмиз. Жамиятнинг келажаги саналган ёшлар нотаниш, ҳаёт тарзи тамоман ўзгача юртларда имонларига, эътиқод ҳамда миллий қадриятларга завола етаётганига ҳам парво қилишмаётир. Агар уларни очлик, муҳтожлик иссиқ ўринларидан ҳайдаб чиқарганида ҳолатларини тушунса бўларди. Асосан орзу-ҳавас, ҳавойи нафс, "катта тўйлар қилиш, бойлик гаштини суриш" васвасасига учиб, ўзга юртларда хор бўлиб юришибди.

Мусулмон киши бир ишга киришишдан олдин уни қандай йўсинда амалга ошириш, сафарга тайёргарлик кўриш, тегишли ташкилотлар томонидан расмий юбориладиган жой бўлсагина, борар жойидаги шароитни ўрганиш, йўл озуғини ғамлаш, тадбир-чоралар белгилаш каби ҳолатларга эътибор қилиши керак.

Аммо кўзлари кўр, қалбларини ғафлат босган айрим кимсалар нодонларча қўйган қадамлари, ўйламай қилган ҳатти-ҳаракатлари оқибатида ўз жон-

ларини хатарга қўйишяпти, пулларидан ажрашяпти, қимматли умр йилларини бой беришяпти. Муттаҳамлар алдовига учиб, ўзга юртларда сарсон-саргардон, хор-зор бўлиб, юрт ва миллат шаънига доғ туширишяпти. Катта даромад илинжида кетиб, кўпинча ҳеч нарсага эга бўлолмайд қайтишяпти. Энг ёмони, эл-юрт, оилалари, яқинлари, дўстлари олдида юзлари шувут бўлиб қоляпти. Айниқса, эндигина ҳаётга қадам қўйиб келаётган, турмуш тажрибасига эга бўлмаган ёшлар енгил йўллар билан катта пул топанман, деб одам савдоси билан шугулланувчи манфур кимсалар тузоғига тушиб, молу жонларини хатарга қўйишмоқда.

Инсонларни турли йўллар билан алдаш, уларни ноқонуний ва ношарҳий ишларга мажбурлаш, улар ҳақиқа хиёнат қилиб, пулини бермаслик, фоҳишалик қилишга жалб этиш, одамларни бошқаларга сотиб юбориш, уларнинг ички аъзолари ва тўқималарини зўрлик билан ажратиб олиш каби ишлар қаттиқ гуноҳ саналади. Зеро, Расулуллоҳ: "Ким бизни алдаса, у биздан эмас. Макру ҳийла ва алдов соҳиби дўзахийдир", — деганлар. Бу иллатлар инсон хуррияти ва ҳуқуқ-эркинликларига хавф солгани ёки буларни чегаралагани учун инсонийликка ҳам, ахлоқ-одобимизга ҳам, амалдаги қонунчилик ва шариат аҳкомларига ҳам тамоман зиддир.

Абу Масҳуд ал-Ансорийдан ривоят қилинган ҳадисга кўра, Расулуллоҳ фоҳишалик ва қоҳинлик қилиб кун кўришдан қайтарганлар. Абу Ҳурайрандан ривоят қилинади: "Набий чўриларнинг танасини пуллаб тирикчилик қилишни ман этганлар".

Ислом дини одам савдоси масаласига ана шундай жиддий муносабатда бўлади. Бу борада давлатимиз ва ҳукуматимиз ҳам ижтимоий ҳаётда оз бўлса-да, учраб турадиган мазкур иллатга қарши кураш, бу соҳадаги муносабатларни тартибга солиш мақсади-

да катта тадбирларни амалга оширяпти. Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" Қонуни қабул қилинган. Турли вазирликлар, масъул идоралар, ташқи ишлар бўйича ваколатхона-консуликлар, жамоат ташкилотлари ана шу Қонунга биноан иш олиб боришади. Шунингдек, одам савдосига қарши кураш бўйича республика Идоралараро ҳайъати ҳам тузилган, мазкур Қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик мавжуддир.

Бу Қонун Ўзбекистон фуқароларининг ижтимоий, ҳуқуқий ва конституциявий ҳуқуқларини қаттиқ ҳимоя қилиш, уларнинг жамият равнақи йўлидаги ҳалол меҳнат қилишларини таъминлаш, одам савдоси каби ижтимоий иллатга бутунлай барҳам бериш йўлида қўйилган муҳим ижобий қадамдир. Бу йўлда ҳаммамиз бир тан, бир жон бўлиб курашсак, алдовларга учиб, ўзга юртларда хор-зор бўлаётганларни олдиндан бу хатарли йўлдан қайтарсак, бу иллат тезда барҳам бериш йўлида хизмат қилмоқда.

4. ОДАМ САВДОСИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Сўнги йилларда авж олиб бораётган одам савдосига қарши курашиш кўпроқ умумижтимоий кураш олиб бориш даражасига кўтарилмоқда. Шунда одам савдосига қарши кураш олиб боришнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан бундай курашга фуқаролик жамияти институтларини кенг жалб этишга боғлиқ ҳисобланади. Шунда фуқаролик жамияти ва унинг институтлари ҳақида қисқача тўхталиб ўтишни жоиз, деб топдик.

Маълумки, мамлакатимизда фуқаролик жамиятининг асоси бўлган фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш жараёналарига доир ислоҳотлар тобора чуқурлашиб бормоқда. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги "Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси" номи маърузасида Ўзбекистонимиз босиб ўтган кейинги ўн йиллик давр аҳолининг кенг қатламлари қўллаб-қувватлайдиган турли хил фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотларнинг жадал шаклланиши ва ривожланиши даври бўлганлигини, бугунги кунда мамлакатимизда жамият ҳаётининг турли соҳаларида 5100 дан зиёд нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият юритаётганлигини ва бу кўрсаткич 2000 йилга қараганда 2,5 баробар кўп эканлигини, фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари — маҳаллалар сони 10 мингдан ортиқни ташкил этишини, булар қаторида "Камолот" ёшлар

ижтимоий ҳаракати, Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси, "Соғлом авлод учун", "Нуроний" жамғармалари, "Ижод" фонди, Нодавлат нотижорат ташкилотлар миллий ассоциацияси ва бошқа жамоат ташкилотларини санаб ўтиш мумкинлигини алоҳида таъкидлаб ўтди.²³

Таъкидлаш керакки, ҳозирги кунда фуқаролик институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари демократик қадриятлар, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг муҳим омилига айланмоқда, фуқароларнинг ўз салоҳиятларини рўёбга чиқариши, уларнинг ижтимоий, социал-иқтисодий фаоллиги ва ҳуқуқий маданиятини ошириш учун шароит яратмоқда, жамиятда манфаатлар мувозанатини таъминлашга кўмаклашмоқда.

Давлатнинг фуқаролик жамияти институтлари сифатида жамоат бирлашмаларини, жумладан, турли жамғармаларнинг қарор топишида хайрихоҳлик билдираётганлиги Ўзбекистон Республикаси Президенти ва ҳукумат қарорлари воситасида ўзининг яққол исботини топмоқда. Масалан, Президентнинг "Наврўз" хайрия жамғармасини ташкил этиш тўғрисида"ги фармони (1992 йил 23 май), "Республика "Маҳалла" хайрия жамғармасини ташкил этиш тўғрисида"ги фармони (1992 йил 12 сентябр), "Умид" жамғармасини тузиш тўғрисида"ги фармони (1997 йил 7 январ), "Имом ал-Бухорий халқаро жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги фармони (1998 йил 16 ноябр), "Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш "Нуроний" жамғармаси

²³Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрда бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги "Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси" номи маърузаси / "Халқ сўзи" газетаси, 2010 йил 13 ноябрь, 220 (5135)-сон.

тўғрисида»ги фармони (1996 йил 14 декабр), "Ҳукуматга қарашли бўлмаган "Соғлом авлод учун" халқаро хайрия жамғармасини ташкил этиш тўғрисида"ги фармони (1993 йил 23 апрел), "Ижодкор ёшларнинг "Истеъдод" республика жамғармасини тузиш ҳақида"ги фармони (1993 йил 4 май), "Ибн Сино халқаро жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги фармони (1999 йил 6 январ), Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Халқаро маданий-маърифий алоқалар миллий уюшмасини ташкил этиш тўғрисида"ги қарори (1992 йил 25 март), "Экосан" халқаро экология ва саломатлик жамғармасини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги қарори (1994 йил 17 ноябр), "Халқаро Амир Темур жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги қарори (1996 йил 14 март), "Олтин мерос" халқаро хайрия жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги қарори (1996 йил 27 сентябр), "Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаш ва қўллаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий жамғармаси тўғрисида"ги қарори (1996 йил 8 ноябр), "Журналистларни қайта тайёрлаш халқаро жамоатчилик марказини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги қарори (1997 йил 14 апрел), "Ижтимоий фикр" жамоатчилик Марказини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги қарори (1997 йил 9 июл), "Ўзбекистон Архитекторлар уюшмасининг фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги қарори (1998 йил 16 июн) ва бошқалар шулар жумласидандир.

Давлат билан бўладиган муносабатларда фуқаронинг манфаатини ифодалаш айнан фуқаролик жамияти институтлари орқали тўла-тўқис амалга оширилади. Шу маънода давлат, унинг идоралари (мансабдор шахслар) - бир томондан, фуқаролар ва уларнинг ташкилоти бир томондан, ҳуқуқий муносабатларнинг тенг майдонига чиқадилар.

Фуқаролик жамияти институтларидан бўлмиш нодавлат ташкилотлари одам савдосининг олдини олишда асосий ролни бажаради. Ушбу ташкилотлар инсон ҳуқуқларига риоя этилиши зарурлигини жиддий англаб етадилар, бундай ҳуқуқларнинг бузилиш ҳолларига зудлик билан муносабат билдирадилар. Одам савдосига қарши курашиш муаммолари бўйича ҳозирги замон халқаро ҳужжатларда улар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қиладиган, ижтимоий ва руҳий ёрдам кўрсатадиган, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш механизмларини ишлаб чиқишга, бу йўналишда қарор ва қонунлар қабул қилишда давлатга таъсир кўрсатадиган ташкилотлар сифатида диққат марказида туради. Масалан, Ўзбекистонда "Istiqbolli avlod" Ёшлар ахборот-маърифат маркази мавжуд бўлиб, мазкур марказ бевосита одамларни ёллаш ва одам савдосига қарши курашиш, унинг олдини олиш, содир этиш сабабларини ўрганиш ва жиноят жабрланувчиларини давлатларига қайтариш, шунингдек уларни реабилитация қилиш бўйича фаолият кўрсатиб келмоқда.

Одам савдосига қарши курашувчи фуқаролик жамияти институтлари ўз фаолиятларини, энг аввало, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тамойилига риоя қилиш, мазкур жиноятдан жабрланганларнинг манфаатларини устуворлиги ва улар билан иш олиб боришнинг сир тутилиши ҳамда уларни соғлом ҳаётга қайтариш учун маънавий ёрдам кўрсатиш каби йўналишларда олиб боришлари лозим бўлади.

Аксарият ривожланган мамлакатларда нодавлат ноижорат ташкилотлари ўз ҳукуматлари ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан қўллаб-қувватланган ҳолда иш олиб борадилар. Чунки, айнан фуқаролик жамияти институтлари биринчилардан бўлиб одам савдосининг мавжудлиги ҳақида маълумотга эга бўладилар, ушбу жиноятдан

жабрланганлар томонидан берилган кўплаб маълумотларни тўплаш имкониятига эга бўладилар.

Фуқаролик жамияти институтлари давлат ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорликда ҳудудий, миллий (ҳукумат миқёсида) ва халқаро даражада фаолият олиб бориш ҳамда одам савдосига оид муаммоларнинг барча жиҳатларини қамраб олган ҳолда шунга мос тарзда дастурлар ва тадбирларни ишлаб чиқишида иштирок этиш имконига эга бўладилар.

Одам савдосига қарши курашиш бўйича халқаро ҳамкорликни олиб боришда асосий фаолият махсус халқаро ташкилотлар БМТнинг Тирик қолиш учун курашиш халқаро шаҳобчаси, Миграция бўйича халқаро ташкилот, Халқаро Меҳнат ташкилоти, Аёлларни ноқонуний ташиш бўйича Коалиция, Аёлларни ноқонуний ташишга қарши Бутунжаҳон альянси ва Миграция бўйича Халқаро Ташкилотига тегишлидир. Нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятининг хусусиятларидан келиб чиқиб, уларга фикрларни ифодалаш эркинлиги, ҳаракатларнинг вазиятларга мослашувчанлиги ва иш олиб боришда ҳаракатлар йўналишларини танлаш эркинлиги хосдир. Бу ҳукуматлар ва ҳукуматлараро ташкилотлар еча олмайдиган вазифаларни ҳал этишга имкон беради. Шу мақсадларда нодавлат нотижорат ташкилотлари мавжуд халқаро ҳужжатлардан ва уларни қўллаш механизмларидан фойдаланадилар. Ўз мақсадларидан келиб чиқиб, нодавлат нотижорат ташкилотлари қуйидаги муҳим стратегик вазифани — одамлар савдосига қарши курашиш тизимини яратишга кенг жамоатчилик аҳдини, шу жумладан, давлат ҳокимияти органлари вакиллари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, илмий-тадқиқот ва таълим муассасалари, жамоат ташкилотларининг мутахассисларини, турли ижтимоий ҳаракатларни, ишбилармон

ва молиявий доиралар вакиллари, оммавий ахборот воситалари ходимларини жалб этиш вазифасини бажарадилар.

Юқорида қайд этилганидек, фуқаролик жамияти институтларининг давлат органлари билан ўзаро ҳамкорлиги асосида одам савдосига қарши курашишга қаратилган дастурлар ва бошқа муҳим ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва ҳаётга жорий этиш имконига эга бўлиб, бу борадаги ўзаро ҳамкорликнинг доираси мунтазам равишда кенгайиб бориши лозим. Одам савдосига қарши курашишда фуқаролик жамияти институтлари қуйидаги вазифаларни амалга оширишлари талаб этилади:

— жамият аъзоларининг одам савдосининг хавфхатари тўғрисида хабардорлик даражасини оширишга кўмаклашиш;

— фуқароларда одам савдосининг дунё бўйича таҳдидига нисбатан муносабатини шакллантириш;

— одамлар савдосига қарши курашишга қаратилган қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсияларни илгари суриш;

— одам савдосига қарши курашиш бўйича дастурлар ва бошқа турли лойиҳаларда иштирок этувчи шахсларни ахборот, илмий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга ёрдамлашиш.

Фуқаролик жамияти институтлари, хусусан, нодавлат нотижорат ташкилотлар, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари одам савдосининг олдини олиш бўйича ўз хатти-ҳаракатларини бевосита маҳалаларда турли учрашувларни ташкил этиш ва ушбу учрашувларда бу каби жиноятларнинг оқибатлари ҳақида, айниқса хотин-қизларни хабардор қилиш, ўрта таълим мактабларида, ўрта махсус таълим юртларида ва олий ўқув юртларида турли давра суҳбатлари ва ўқув курслари ташкил этиш орқали одам савдосига қарши курашиш, қолаверса, ушбу

жиноятнинг содир этилиши ва уни юзага келтирувчи сабаблар ҳақида оммавий ахборот воситалари орқали кенг омма эътиборига турли кўрсатувлар тайёрланиши ва оммани хабардор этиш масалаларига кўпроқ эътибор беришлари талаб этилади. Зеро, жамият аъзоларини ушбу жиноятнинг салбий оқибатлари ҳақида ўз вақтида хабардор қилиш, уларнинг маънавий жиҳатдан баркамол бўлишини таъминлаш учун курашиш, уларнинг билим ва савиясини ошириш, уларининг хулқи, ахлоқи ва дунёқарошига ижобий таъсир кўрсатиш ушбу жиноят идизларини қирқишда муҳим аҳамият касб этади.

Фуқаролик жамиятлари институтларининг одам савдосининг олдини олиш борасидаги яна бир муҳим йўналишлари бу — жамиятни иқтисодий ривожлантириш ва шу орқали жамиятдаги барча ижтимоий муносабатларни ривожлантиришга кўмаклашиш, шу орқали муҳтожлик ва ишсизликни бар-тараф қилишга эришишдир.

Одам савдоси жиноятининг олдини олиш ишларида фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорликда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, бандликка кўмаклашиш марказлари, корхона, муассасаларнинг жамоалари, маданият муассасалари, соғлиқни сақлаш, таълим, шунингдек хусусий корхона, тижорат тузилмалари ҳам иштирок этадилар. Бизга маълумки, 2008 йил 18 апрелда қабул қилинган "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасида айнан одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари кўрсатиб ўтилган. Шу билан бирга мазкур Қонуннинг "Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашиш" деб номланган 8-моддасида давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органла-

ри, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, мансабдор шахслар, шунингдек фуқаролар одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашади ҳамда зарур ёрдам кўрсатади, деб белгилаб қўйилган. Шу нормадан келиб чиқиб, фуқаролик жамияти институтлари, хусусан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашадилар ҳамда зарур ёрдам кўрсатадилар.

Одам савдосига қарши кураш, унинг олдини олиш бўйича фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари иштироки, хусусан, маҳалланинг иштироки муҳим аҳамият касб этади. Ҳаммамизга маълумки, Ватан остонадан, инсон қалбида эзгулик туйғулари эса, оиладан бошланади. Ана шундай оилаларни эзгулик томон чорлайдиган, ёрқин истиқдол сари етаклайдиган ҳамда некбин амалларни мужассамлаштирадиган маскан бу — маҳалладир. Маҳаллани том маънода тарбия даргоҳи дейиш мумкин. Негаки, ҳар бир киши, аввало, оиласида улғаяди, ўз маҳалласида камол топади. Маҳалла ҳар қандай бидъат ва хурофотларга қарши курашувчи, яхшиликни тарғиб қилувчи, урф-одатларимизни, қадриятларимизни ўргатувчи мактаб. Қалбларни эзгу фикрлар билан тўлдирадиган, инсонларни яхшиликка чорлайдиган, комиллик сари етаклайдиган куч ҳам бу маҳалладир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 27 январь куни бўлиб ўтган қўшма мажлисида Президентимиз парламентнинг ўтган беш йил давомидаги эришган ютуқлари ва фаолиятига баҳо бериш билан бир вақтда

мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этишнинг устувор йўналишларидан бири сифатида маҳалла институтини янада такомиллаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратган эдилар. Жумладан, маҳалланинг аҳолимиз, айниқса, ёшларимизнинг маънавий-ахлоқий тарбияси билан боғлиқ масалаларни ечиш, ижтимоий соҳанинг самарали фаолият юритишини таъминлаш, жойларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш борасидаги ҳиссаси тобора кучайиб бораётгани алоҳида таъкидланди.

Мамлакатимиз раҳбарининг саъй-ҳаракатлари билан маҳалла институти йилдан-йилга такомиллашиб, ривожланиб бормоқда. Мустақиллик йиллари солномасига назар ташлайдиган бўлсак, маҳалла институти изчиллик билан ислоҳ қилиниб борилаётганлигини кўрамиз. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 12 сентябрдаги "Республика "Маҳалла" хайрия жамғармасини ташкил этиш тўғрисида"ги Фармони, Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 17 октябрдаги "Республика "Маҳалла" хайрия жамғармаси фаолиятини ташкил этиш масалалари тўғрисида"ги қарори бу борада муҳим ўрин тутди. Ана шу тарихий ҳужжатлар асосида мамлакатимизда таркиб топган миллий ва маънавий қадриятларни кенг тарғиб қилиш, халқимизнинг энг яхши удум ва анъаналарини оммалаштириш, аҳоли ўртасида маданий ва маърифий ишларни кенг йўлга қўйиш, инсонпарварлик ва меҳр-шафқат, кишилар ўртасида ўзаро бири-бирини тушуниш ва яхши қўшничилик ғоялари бўйича фаол ташвиқот ва тарғибот ишларини олиб бориш, ночор оилаларга моддий ёрдам кўрсатиш, маҳаллани ободонлаштириш каби кўплаб вазифаларни ўз зиммасига олган "Маҳалла" хайрия жамғармасига асос солинди.

Дарҳақиқат, фуқаролик жамиятининг ривожла-

ниш ва тараққиёт йўли — давлат органлари ўрнини жамоат тузилмалари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан босқичма-босқич эгалланиши, Юртбошимиз таъбири билан айтганда, “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” қўйилган илдам қадамлар билан ўлчанади.

Бугун бирон-бир кунимизни, тўй-ҳашамларимиз, қувончу ташвишларимиз, қўйингки, бугун ҳаётимизни маҳалласиз тасаввур қилолмаймиз. Шу нуқтаи назардан айтганда, “Кучли давлатдан — кучли фуқаролик жамияти сари” юриш айнан маҳалла институтини ривожлантириш ва уни янада такомиллаштиришдан бошланганлиги ҳаммамизга аён. Чунки маҳалла фуқароларнинг ўзини ўзи бошқарувига асослангандир. Лўнда қилиб айтганда, маҳалла жамиятнинг илдизи. У қанчалик бақувват бўлса, жамият ҳам шу қадар ривож топади. Бу эса ҳар бир фуқаро учун қулайлик, эркинлик ва фаровонлик туғдириши, табиий.

Бугунги кунда маҳалла тизими фуқароларимизнинг энг долзарб муаммоларини, шу жумладан одам савдосига оид муаммоларни ҳал этиш ва унинг олдини олишда, одам савдосидан жабрланган фуқароларимиз манфаатларини ҳимоя қилишда беқиёс институтга айланди. Унинг одам савдосига қарши кураш борасидаги ёшларимиз маънавий-ахлоқий тарбиясига дахлдор масалаларни ҳал этиш, жойларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш борасидаги ўрни ҳам ўта муҳимдир. Дарҳақиқат, маҳалла — улуғ даргоҳ. Унда мамлакатимиз борлиги мужассам. Демак, бугунги кунда истиқболга юз тутиб бораётган маҳалла институтини, биз учун қадрли бўлган ана шу даргоҳни эъзозлаб, унинг ҳуқуқий асосларини белгилаб берувчи мавжуд қонунларга ҳурмат билан қарашимиз, янги-янги қонунлар ижод қилишимиз ва уларнинг ижроси бўйича юксак ҳуқуқий маданиятга

эришишимиз, бу борада фидоийлик, жонкуярлик ва сафарбарлик кўрсатишимиз даркор.

Шу ўринда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига одам савдосига қарши курашиш самардорлигини ошириш мақсадида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида тузилган одам савдосига қарши курашиш бўйича жамоат кенгашларига маҳаллаларда истиқомат қилаётган зиёли ҳуқуқшунос мутахассисларни жалб этиш, зарур ҳолда уларнинг иш жойларига расмий хат билан мурожаат этиш тартибини киритиш лозим. Шунингдек, чет элларга ишлаш учун кетган ва қайтиб келган фуқароларнинг тўлиқ рўйхатини ва улар тўғрисидаги маълумотларни фуқаролар йиғини раиси, профилактика нозири, "Маҳалла посбони" тузилмаси сардори ҳамда диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалар бўйича маслаҳатчи иштирокида хонадонма-хонадон юриб ўрганиш асосида мунтазам равишда тўлдириб боришни ташкил этиш керак.

Чет элларга ишлаш учун кетган ва қайтиб келган фуқаролар бўйича маълумотлар базасини яратиб, ички ишлар идоралари билан маълумот алмашувини мунтазам равишда йўлга қўйиш ва ҳар ойда камида бир маротаба ўзаро маълумотларни таққослаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Одам савдосига қарши курашиш борасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 25 майдаги ПФ-3434-сонли "Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси фаолиятини кўллаб-қуватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги 3434-сонли Фармони²⁴га асосан тузилган Хотин-қизлар ташки-

²⁴Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 йил, 21-сон, 251-модда.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2004 йил, 5-сон, 113-модда.

лотининг ўрнини алоҳида таъкидлаш керак. Республика хотин-қизлар жамоат ташкилотларининг аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг мамлакатимиз сиёсий-ижтимоий, социал-иқтисодий ва маданий ҳаётида тўлақонли иштирок этишини таъминлаш, хотин-қизлар ҳамда ёшларнинг маънавий ва интеллектуал савиясини юксалтириш борасида олиб бораётган ишларининг самарадорлигини ошириш мақсадида мазкур ташкилот зиммасига муҳим вазифалар юклатилди. Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитасининг асосий вазифалари ва йўналишлари сифатида қуйидагилар эътироф этилди:

— хотин-қизларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, хотин-қизларнинг касбий, жисмоний, маънавий ва интеллектуал жиҳатдан ўстириш, уларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, давлат қурилишида фаол қатнашишлари соҳасидаги умуммиллий сиёсатни амалга ошириш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва уни ҳаётга татбиқ қилиш;

— хотин-қизларнинг соғлиғини сақлаш, соғлом оилани шакллантириш, аёллар ва оила спортини ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш бўйича чора-тадбирлар мажмуини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— хотин-қизларни иш билан таъминлаш масалаларини ҳал этиш, айниқса қишлоқ жойларида уларнинг меҳнат ва ўқиш шароитларини яхшилаш, аёлларни тадбиркорлик фаолиятига жалб этишга қаратилган дастурларни тайёрлаш ва амалга ошириш;

— жойларда (оила, маҳаллалар, меҳнат жамоалари, таълим муассасаларида) миллий-диний анъаналарни тушунтириш ва уларга риоя қилиш, хотин-қизларнинг конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқариш ва ҳимоя қилиш, бузғунчи кучларнинг хо-

тин-қизлар онгига таъсир ўтказиш, уларни экстремистик ва террористик фаолиятга жалб этиш йўлидаги уринишларига қарши қаратилган ишларни самарали ташкил қилиш;

— хотин-қизларнинг нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш ва улар билан самарали ҳамкорликни таъминлаш, бу ташкилотларнинг саъй-ҳаракатларини жамиятни модернизациялаш ва демократик янгилаш жараёнларида, Ўзбекистонда жамият ва давлат қурилишида хотин-қизларнинг ролини кучайтириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш борасидаги ишларга йўналтириш.²⁵

Одам савдоси жиноятининг келиб чиқиш сабабларининг олдини олиш ва унга қарши курашишда Хотин-қизлар қўмитасининг алоҳида ўрни мавжуд. Шунинг учун ҳам мазкур ташкилот хотин-қизларга одам савдосига оид жиноят содир этилиши ҳақидаги ахборотлардан хабардор қилиб бориш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимлари билан турли учрашувлар ўтказиш, маҳаллаларда носоғлом муҳитда яшаётган вояга етмаган қизларни назорат остига олиш ишларини ташкил этишда жонбозлик кўрсатадилар.

Одам савдосига қарши кураш олиб боровчи ижтимоий кучлар ҳамкорлигида оммавий ахборот воситалари алоҳида ўринга эга. Оммавий ахборот воситалари орқали айнан одам савдоси жиноятларини олдини олиш учун турли телекўрсатувлар тайёрлаш, жиноят жабрланувчилари билан учрашувларни ташкиллаштириш ва жиноят содир этилиши тўғрисидаги маълумотларни етказиб турилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Шу мақсадда одам савдосига қарши

²⁵ "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2004 йил, 21-сон, 251-модда; "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси", 2004 йил, 5-сон, 113-модда.

курашишга қаратилган кўрсатувларни кўпайтириш, бу борада нодавлат нотижорат ташкилотлари билан оммавий ахборот воситаларининг биргаликдаги лойиҳаларини ўтказиш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Оммавий ахборот воситалари орқали одам савдосининг олдини олишга оид ишларни ёритишда қонунларни, соҳага оид ҳуқуқий ҳужжатларни яхши билиш талаб этилади. Одам савдосига доир суд очеркларини тайёрлашда жиноят қурбонлари ҳақидаги маълумотларнинг конфиденциал(махфий)лигини таъминлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Журналистларимиз шу нозик жиҳатларини унутмасликлари талаб этилади. Қолаверса, журналистлар мазкур масалага янада масъулият билан ёндошиб, ўз касбий маҳоратларини мунтазам ошириб боришлари лозим бўлади, одам савдосига бағишланган материаллар оммавий ахборот воситаларида мунтазам равишда ёритиб борилиши зарур.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, одам савдоси жиноятига қарши курашишда аҳолининг бу тоифадаги жиноятлар ҳақида батафсил маълумотга эга бўлиши муҳим омиллардан биридир. Чунки огоҳ фуқаро ҳеч қачон одам савдоси қурбонига айланиб қолмайди. Жойларда Комиссиялар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштирмасдан туриб, бу соҳада кутилган натижага эришиб бўлмайди. Мисол учун, ҳудуддан узоқ муддатга чиқиб кетган фуқаронинг аниқ ҳисобини маҳалла фуқаролар йиғинлари ёки хотин-қизлар кўмитаси ёрдамсиз юритиб бўлмайди. Ёки узоқ муддат хорижда бўлиб қайтган, одам савдосидан жабрланган фуқароларни тиббий кўриқдан ўтказиш, ишга жойлаштириш масалаларини бир идора кучи билан ҳал этиш мумкин эмас. Ушбу масалаларни ҳал этиш учун ички

ишлар идоралари, тиббиёт муассасалари, бандлик-ка кўмаклашиш марказлари, маҳалла фуқаролар йиғинлари, хотин-қизлар қўмиталари, маҳаллий ҳокимликлар ва бошқа идоралар биргаликда иш-лашлари лозим бўлади.

5. ОДАМ САВДОСИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШГА ҚАРАТИЛГАН ПЕДАГОГИК ПРОФЛАКТИКА ИШЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Маълумки, 2003 йилда Ўзбекистон БМТнинг 1949 йилги одамлар савдоси ва учинчи шахслар томонидан фоҳишабозликнинг ишлатилишига қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясига қўшилган. 2008 йилда эса одамлар, айниқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ва бу қилмиш учун жазолаш тўғрисидаги, БМТнинг трансмилий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясини тўлдирувчи Протоколи ратификация қилинди ва одамлар савдоси тўғрисида аҳолига маълумот бериш, жиноятдан жабр кўрганларни ҳимоя қилиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган дастурларни қўллаб-қувватлаш орқали унинг олдини олиш ва унга барҳам бериш мажбуриятини ўз зиммасига олди.

Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуни 3-моддасида одам савдосига қарши курашиш одам савдосининг олдини олиш, уни аниқлаш, унга чек қўйиш, унинг оқибатларини минималлаштириш, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш бўйича фаолият эканлиги ўз ифодасини топди. Буларнинг барчаси мамлакатимизда одам савдосига қарши курашнинг барча ҳуқуқий асослари яратилганлигини кўрсатади. Қолаверса, мазкур Қонун билан одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари сифатида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати, Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари, Ўзбекистон

Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги эътироф этилди. Ундан ташқари, одам савдосига қарши курашиш фаолиятини қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа давлат органлари ҳам амалга ошириши мумкин-лигининг белгиланиши таълим муассасалари зиммасига ҳам одам савдосига қарши кураш борасида вазифалар юклайди. Бу эса, ўз навбатида одам савдосининг олдини олишга қаратилган педагогик профилактика ишлари самарадорлигини оширишни тақозо этади.

Таъкидлаш керакки, одам савдосига қарши кураш нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар, балки барча ташкилот ва муассасалар, кенг жамоатчилик, ҳар бир фуқаро олдидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Дунё глобаллашувининг кенг камровли имкониятлари, замонавий ахборот коммуникация технологияларининг беқиёс қулайликлари бугунги жаҳон тараққиётида ҳал қилувчи аҳамият касб этаётгани шубҳасиздир. Шۇ билан бирга бу имкониятлар турли ёвуз мақсадларни кўзлаган кимсаларнинг инсониятга қарши жиноий қилмишларининг кенг тус олиши, дунё бўйлаб тарқалишига ҳам восита бўлиб қолаётганлиги ҳеч кимга сир эмас. Айниқса, жаҳон ҳамжамиятини жиддий ташвишлантираётган трансмиллий жиноятлар глобал муаммо сифатида ҳамон дунё халқларининг тинч-осойишта ҳаёт кечиришига хавф солиб турибди. Трансмиллий жиноятлар сирасига кирувчи одам савдосининг турли кўринишларидан дунёдаги барча мамлакатлар қайсидир даражаларда жабр кўряпти. Бу эса ушбу глобал муаммони имкон қадар ҳал этишни, одам савдосига қарши курашишда халқаро миқёсда таъсир чораларини кучайтиришни, жойларда мазкур жиноятнинг олдини олиш чора-тадбирларини кучайтиришни тақозо этмоқда.

Таъкидлаш жоизки, одам савдосига қарши кураш борасида ҳаётга изчил татбиқ этилаётган қонун ҳужжатлари, қатор дастур ва режаларга назар ташлаб, Давлатимиз раҳбари ва Ҳукуматимиз томонидан мамлакатимизда истиқомат қилаётган бирор инсон бу мудҳиш жиноятнинг қурбонига айланиб қолмаслиги учун жуда қатъий ва жиддий чоралар кўрилаётганлиги, барча саъй-ҳаракатлар комплекс равишда амалга оширилаётганининг гувоҳи бўлмоқдамиз. Бинобарин, бу саъй-ҳаракатларга ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар билан биргаликда барча турдаги ташкилот ва муассасалар, кенг жамоатчилик ҳам жалб этилган. Зеро, ҳар қандай жиноий иллатга қарши курашиш ҳар бир инсонда ўз тақдир ва ҳаётига бефарқ бўлмаслик, бу масалада доимо хушёр ва огоҳ бўлиш ҳиссини кучайтиришдан бошланади.

Мустақил мамлакатимиз фуқароларининг, тинч-осойишта ҳаёти, уларнинг барча ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлигини таъминлаш энг муҳим устувор вазифаларимиздан саналади, албатта. Муҳтарам Президентимиз таъбири билан айтганда, бизнинг энг асосий бойлигимиз — халқимиз эканлигини назарда тутсак, бу устувор вазифамизнинг теран моҳияти, мазмуни янада ойдинлашади. Қолаверса, ҳар бир юртдошимизнинг бундай таҳликали таҳдидлардан ҳоли яшаши жамиятимизнинг асосий бўғини бўлган оилаларда тинчлик-хотиржамлик, бағри бутунлик ҳукм суриши билан боғлиқлигини эътибордан колдириб бўлмайди.

2008 йил 17 апрелда қабул қилинган "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунга мувофиқ, одам савдоси жинояти билан шуғулланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги, одам савдосидан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик, ижтимоий ҳамкорлик одам савдосига

қарши курашишнинг асосий принциплари сифатида белгиланиши бежиз эмас. Мазкур Қонунга биноан давлат бошқаруви ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, корхоналар, муассасалар, мансабдор шахслар, шунингдек, фуқаролар ҳам одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашиши ҳамда зарур ёрдам кўрсатишлари лозим.

Юртимиз фуқароларини бу турдаги жиноятнинг мудҳиш оқибатларидан асраш, ҳимоялаш ушбу жиноий хатти-ҳаракатдан жабр кўрганларга амалий ёрдам кўрсатилишига доир чора-тадбирларнинг ҳуқуқий базаси яратилиши билан бир қаторда мажмуавий йўналишлар ҳам белгилаб олинган. Президентимизнинг 2008 йил 8 июлдаги "Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарорига асосан тузилган Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссияси белгиланган Низом асосида бу борада кенг фаолият юритмоқда. Мазкур Республика идоралараро комиссия томонидан амалга оширилаётган тарғибот тадбирларига оид режасида тегишли вазирликлар ҳамда Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман), Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати, Хотин-қизлар қўмитаси, Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ, "Маҳалла" жамғармаси, "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати, "Ижтимоий фикр" жамоатчилик маркази олдига қўйилган аниқ вазифалар ижроси изчил таъминланмоқда. Маълумотларга қараганда, Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссияси томонидан ўтган даврда 30 мингдан ортиқ тарғибот тадбирлари ўтказилган. 4,5 миллион дона буклет нашр этилган. Одам савдоси хавфи ва оқибатларидан огоҳ

этувчи 300 мингдан ортиқ плакатлар, 1438 та баннерлар ишлаб чиқилиб, аҳоли гавжум жойларда ўрнатилган.²⁶

Кези келганда, дунё миқёсида олиб қараганда одам савдоси жиноятдан, айниқса, аёллар ва болалар кўпроқ жабр кўраётганига эътибор қаратиш жоиз. Шу боис, тарғибот ишларида аҳолининг барча қатламларини жалб этиш, хотин-қизлар ва ёшларнинг маънавияти, онг-тафаккурида тўғри қарашларни мустақкамлаш, болалар ва ўсмирларга жиноятчи-ларга аданиб қолмасликни содда, тушунарли ва ишончли тарзда тушунтиришга жиддий ёндашилипти. Албатта, жойларда тарғиботнинг самарали ва таъсирчан услубларда ўтказилишини таъминлашдек зарур талаблардан келиб чиқиб иш олиб борилмоқда. Шу мақсадда тадбирлар жараёнида мавзуга оид видеотасмалар, кўргазмалар воситалардан кенг фойдаланилмоқда, одам савдоси, унинг салбий оқибатларини акс эттирувчи плакат ва буклетлар тайёрланиб, жойларда тарқатиляпти. Мамлакатимиз фуқароларининг чет элга ишлаш, даволаниш, дам олиш ва бошқа мақсадларда чиқиши юзасидан маслаҳат ва ҳуқуқий ёрдам беришга йўналтирилган ҳуқуқий тарғибот тадбирлари мунтазам равишда ташкил этилмоқда.

Шу ўринда тарғиботнинг энг таъсирчан воситаси бўлган марказий ва маҳаллий оммавий ахборот воситалари имкониятларидан унумли фойдаланиш муҳим аҳамият касб этаётганлигини эътироф этиш жоиз. Миллионлаб томошабинларни жамлаган телевидение, радио, кўп сонли муҳдисларга эга бўлган газета ва журналлардаги кўплаб чиқишлар аҳолини бефарқ қолдирмайди. Бу аҳолининг мулоҳазалари

²⁶ Одам савдоси — аср муаммоси // "Ҳуқуқ ва бурч", 2012 йил 3-сон, 21-бет.

ҳамда фуқаролар қилаётган мурожаатларда ҳам ўз ифодасини топяти. Оммавий ахборот воситаларидаги чиқишларда фуқароларни огоҳликка ундаб, турли мақсадларда ноқонуний йўллар билан хорижга чиқишнинг салбий оқибатлари мутахассисларимиз томонидан атрофлича, кўплаб ҳаётий мисоллар, жиддий таҳлиллар асосида тушунтириб берилиши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Академик лицейлар ва коллежларда ўқувчилар учун одам савдосига қарши кураш мавзусига оид махсус ўқув машғулотлари жорий этилганлиги ўсмир-ёшларнинг ушбу жиноят ҳақида атрофлича маълумотга эга бўлишлари, унинг мазмуни, ҳуқуқий оқибатларини англаб етишларида катта ёрдам беради. Ушбу маърузаларда одам савдоси, яъни одамни олиш-сотиш ёхуд одамни ундан фойдаланиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш ва бошқа шу каби қилмишларнинг ҳуқуқий оқибатларини тушунтириб, бундай ҳолатлар жиноий жавобгарликка сабаб бўлиши ҳақида батафсил маълумот берилмоқда. Бинобарин, ўзлари танимаган жиноятчи кимсаларга ҳаёлий бойлик илинжида эргашиб, боши берк кўчага кириб қолганлар, улар томонидан мажбурий меҳнат ёки бошқа хизматлар, фақш билан шуғулланишга, эрксиз ҳолатда, тутқунликда яшашга мажбур этилаётган кимсалар ҳақидаги суҳбатлар, инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиб олишдек мудҳиш кабиҳликларга дучор қилинаётган ҳолатлар ҳақида ахборотлар бериш мазкур жиноятларнинг олдини олишда муҳим тарбиявий вазифани бажаради.

“Одам савдосига қарши курашиш — давр талаби”, “Инсон озодлиги — олий қадрият”, “Одам савдоси — миллатга хиёнатдир”, “Биз ёшлар одам савдосига қаршимиз” каби кўплаб мавзуларда юрти-мизнинг шаҳар ва туманлари, маҳаллаларда, ўқув

муассасаларида мунтазам равишда семинар ҳамда давра суҳбатлари ташкил этилиб борилиши, ушбу тадбирларни қизгин мулоқот, фойдали фикр алмашувлар, савол-жавоблар тарзида ўтказишга эътиборни кучайтириш, бундай тадбирларни янада кенгроқ ва кўпроқ амалга ошириш талаб этилади. Бундай тарғибот тадбирларига, айниқса ёшларни кенг жалб этиш алоҳида аҳамият касб этади. Зеро, ёшлар эртанги кунимиз эгалари, бизнинг келгуси бахту иқболимиздир. Муҳтарам Президентимиз И.А.Каримов "Юксак маънавият — енгилмас куч" асарида таъкидлаганидек, "Бугунги кунда бизнинг қилаётган барча ишларимиз фарзандларимизнинг бахту саодати, уларнинг ёруғ келажаги учун амалга оширилмоқда. Лекин бахту саодат фақат бойлик, молу мулк билан белгиланмайди. Одобли, билимдон ва ақли, меҳнатсевар, имон-этиқодли фарзанд нафақат ота-онанинг, балки бутун жамиятнинг энг катта бойлигидир".²⁷

Инсон яралибдики, ҳурлик, озодликка, ўз ҳаётини яхшилаш, орзу-мақсадларига эришишга интилади, бахту иқболини аввало ўз эрки, ҳуқуқ ва манфаатларининг мустаҳкам ҳимоясида кўради. Озодлик истаги нафақат инсон, балки табиатдаги ҳар бир мавжудотта таалуқли бўлса ажаб эмаски, оддий гиёҳнинг нурга қараб талпинишида бунинг ифодасини кўргандек бўламиз. Инсон эса она замин гултожи, унинг гуллаб-яшнаши, ер юзида ўз ҳаётининг давомийлигига масъулдир.

Шу ўринда одам савдоси жиноятининг олдини олиш борасида амалга ошириш лозим бўлган ишлар ҳақида айрим мулоҳазаларимизни ўртоқлашмоқчимиз.

²⁷ Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. — Тошкент. "Ўзбекистон". 2008. 566

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори Р.Х. Қодиров одамларнинг яширин трафиги билан шуғулланаётган халқаро жиноий тузилмаларга алоқадор гуруҳлар, уларнинг жиноий каналларини аниқлаш учун бундай мақсадда фуқаролар олиб ўтилаётган (транзит) ҳамда эксплуатация қилинаётган давлатнинг тегишли хизматлари билан тезкор ахборот алмашинувини йўлга қўйиш ва биргаликда тергов-тезкор ҳаракатларини амалга ошириш лозимдир, деган асосли фикрларни билдиради.²⁸

Одам савдосининг олдини олиш мақсадида туман ва шаҳарларда мазкур жиноят жабрланувчиларини аниқлаб, улар билан тушунтириш ишларини олиб бориш лозим. Ундан ташқари, ушбу жиноятнинг келиб чиқишига сабаб бўлган шарт-шароитларни ўрганиб, таҳлил қилиб боришни ташкил этиш керак. Ушбу турдаги жиноятларнинг олдини олиш мақсадида айбланувчилар ва жабрланувчилар фаолият кўрсатган меҳнат жамоаларида, улар яшаган маҳаллаларда профилактика йўналишида йиғилишлар ўтказиш ва фуқароларга содир этилган жиноятларнинг тафсилотларини узлуксиз етказиб туриш ишларини кучайтириш талаб этилади.

Шунингдек, фуқароларга чет давлатга ишга жойлашиш учун чиқиш тартибларини тушунтириб бориш, четга эларга бориб ишлашни хоҳлаётган шахслар, айниқса аёлларнинг ёши, оилавий шароити, чиқиш сабабларини ўрганиш ва уларнинг ота-оналаридан ёзма розилик олиш масаласига эътиборни кучайтириш талаб этилади. Қолаверса, жиноят жабрланувчиларини соғлом ҳаётга қайтариш учун маъ-

²⁸ Қодиров Р.Х. Трансмиллий жиноятчилик - инсониятга таҳдид. Одам савдоси - умумжаҳон миқёсидаги муаммо // Ж. Инсон ва қонун. 46-47-сонлари. 2008 йил 21 октябрь.

навий-маърифий тадбирларни ишлаб чиқиш ва жиноят жабрланувчилари иш билан таъминланишини маҳалла жамоатчилиги назорати остига олиш лозим бўлади. Жиноят жабрланувчиларига етказилган маънавий ва моддий зарарни айбланувчилардан ундириб бериш, ва ниҳоят кенг оммани жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги ва унинг оқибатларидан ҳақида матбуотда, телевидение ва радио орқали хабардор қилиб бориш амалиётини янада такомиллаштириш, вояга етмаганлар жиноят жабрланувчиси бўлишини олдини олиш мақсадида мактаб ва лицейларда ўқув курслари ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Одам савдосини олдини олиш борасида педагог-тарбиячиларнинг хизмати ва ўрни алоҳида. Шу сабабли, ҳар бир педагог, тарбиячи одам савдоси муаммосига бефарқ бўлмай, ушбу иллатни олдини олишга қатъий киришиши керак. Юқорида кўрсатиб ўтган, одам савдосини келтириб чиқарадиган барча омилларни, жумладан, газеталардаги эълонлар орқали (чет элда ишлаш, ўқиш), интернет орқали, норасмий тармоқлар орқали, яқин танишлар ёки қариндошлар орқали, махсус агентлар (професионал одам ёлловчилар) орқали, ноқонуний туристик, чет элда ишга ёки ўқишга ёлловчи агентликлар орқали, танишув хизматлари, сохта никоҳ тузиш орқали одамларни жалб этиб, алдаб одам савдоси қурбонларига айланишининг олдини олиб, уларни бартараф этишга ҳаракат қилиш лозим. Энг асосийси, ҳар биримиз онгли инсонлармиз, ҳар биримиз бундан хушёр бўлишимиз ва унга қарши курашишимиз лозим.

Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлиги ва ахборот билан таъминланишини ошириш одам савдосини олдини олиш ишларида ўзига хос вазифани бажаради. Хусусан, хорижга чиқиш ҳужжатларини тайёрлаш-

да Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги ва Миллий хавфсизлик хизмати органлари мансабдор шахслари хорижга чиқувчилар ўртасида ушбу қонунбузарликларни олдини олиш учун тушунтириш ишларини олиб борадилар. Бундай ишлар доирасида аҳоли одам савдоси ва ташриф буюрган давлатларида фоҳишабозлик ва бошқа ғайриқонуний ҳаракатлар билан шуғулланмаслик ҳақида огоҳлантирилади.

Бундан ташқари, аҳолининг мавзуга оид ахборотлар билан таъминланишида, қуликнинг замонавий кўринишига жалб қилинишининг олдини олишда аҳоли ўртасида кенг кўламли ишларни амалга оширувчи давлат ва нодавлат институтлари муҳим ўрин тутати. Ушбу фаолият доирасида семинарлар ўтказилиб, унда аҳолининг иш билан бандлиги ҳолати ва хорижда қонуний ишга жойлаштириш ҳақида масалаларни муҳокама қилиш, шунингдек одам савдоси билан шуғулланувчилар томонидан ўзларининг потенциал қурбонларини қидиришда кўп ишлатилган, ҳар бир фуқаро ўзининг хавфсизлиги нуқтаи назаридан унга дуч келганида сергак тортиши лозим бўлган усуллар муҳокама қилиниши лозим. Чунки одам савдоси қурбони бўлган кўпчилик шахслар, ҳатто уларни ўз давлати чегарасидан ташқарида қандай хавф-хатар кутаётганлигини билмайдилар.

Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлиги ва ахборот билан таъминланиши даражасини оширишда оммавий ахборот воситалари ҳам муҳим ўрин тутати. Хусусан, турли оммавий ахборот воситаларида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва соғлиқни сақлаш органларининг матбуот хизматлари билан ҳамкорликда ғайриқонуний миграциянинг хавfli оқибатлари, оммавий ахборот воситалари ва тери-таносил касаликларини юқтириш хавфи, жинсий ҳаракатлар қилиш билан боғлиқ ишлар ва бошқаларга оид маълумотлар нашр ва намойиш қилинади.

Одам савдоси бўйича қўзғатилган жиноят ишларини тергов қилишнинг натижалари юзасидан фаол профилактика ишлари республиканинг тергов органлари томонидан амалга оширилади: уни содир қилишга кўмак берган жиноятни содир этиш шарт-шароити, сабаби ва ҳолати, олдини олиш мақсадида жабрланувчи ва айбланувчининг иш жойи ва яшаш жойидаги аҳоли хабардор қилинади.

Ёшларнинг ахлоқий тарбияси даражасини ошириш, мустақил фикрловчи ва ҳаётга комил ишонч билан қаровчи ёшларни тарбиялаш ишларига алоҳида эътибор бериш талаб этилади. Шу мақсадда фоҳишабозлик, порнография, гиёҳвандлик, алкоголизм, тамаки истеъмоли ва бошқа шу каби иллатларга қарши кураш бўйича профилактик тадбирлар ўтказиш, маънавий-маърифий тадбирлар уюштириш (масалан, расмлар кўرғазмаси ёки театрлаштирилган кўринишлар), спорт тўғараклари ишларини ташкиллаштириш, ўқув юртларида спорт мусобақаларини ўтказиш ва бошқалар орқали соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш имконияти яратилади.

Бугунги кунда айни йўналишдаги кенг кўламли ишларни Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати, "Оила" илмий-амалий маркази ва оммавий ахборот воситалари томонидан амалга оширилмоқда.

Одам савдосини олдини олиш мақсадида кичик шаҳарчалар ва қишлоқ жойларида ёшларни иш билан таъминлашга алоҳида эътибор берилиши лозим. Шунга кўра, ижро ҳокимияти раҳбарларининг ҳарбий хизматни ўтаганларни жойларда иш билан таъминлаш ва олий таълим муассасаларида ўқишни таъминлашга кўмаклашиш масъулиятини ошириш чораларини кучайтиришлари лозим бўлади.

Корхона ва ташкилотларнинг талабларига кўра, ёшларнинг малака ва кўникмаларини ошириш бўйича ўқув курслари ва қайта тайёрлаш курслари ташкил қилиниши ҳам муҳим масалалардан бўлиб ҳисобланади. Шунингдек, кичик корхона ва микро фирмаларни ривожлантириш, мавжуд корхоналарни реконструкция қилиш ва молиявий аҳволини яхшилаш, янги ишлаб чиқариш объектларини ташкил қилиш ҳамда ижтимоий ва бозор инфратузилмасини ривожлантириш орқали янги иш жойларини яратиш ҳам одам савдоси каби жиноятларнинг олдини олишда муҳим ҳисобланади.

Оиладаги келишмовчиликлар ва жанжаллар, кўп ҳолларда аёлларнинг нафақат уйдан кетиб қолиши, балки давлатдан чиқиб кетишига ҳам сабаб бўлмоқда. Ўзбекистонда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва "Оила" илмий-амалий маркази ҳамкорлигида оилада аёлнинг ўрни, ҳар бир фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинлиги ҳурмат қилиниши, инсонни зўрлаш ҳолатларига йўл қўймаслик лозимлиги масалаларига бағишлаб семинарлар, мунозара клублари, давра суҳбатлари ташкил этилиши ҳам одам савдосини олдини олишда ҳал қилувчи ўринлардан бирини эгаллайди.

Одам савдосининг олдини олишда мазкур масалага бағишланган ўқув қўлланмалари, бадий ва ҳужжатли фильмлар тайёрлаш, театрлаштирилган сахна кўринишларини ташкил қилиш ҳам яхши натижа беради. Олий ўқув юртлари, коллежлар, лицейлар ва мактабларда доимий равишда одам савдосига қарши курашга бағишланган факультатив дарслар ўтказишни йўлга қўйиш зарур.

Юқорида қайд этилганидек, одамлар савоси трансмилий жиноят турига мансуб бўлганлигини эътиборга олган ҳолда ушбу жиноятни олдини олиш юзасидан давлатлараро чора-тадбирлар ҳамда муҳим

вазифалар амалага оширилиши лозим. Хусусан, давлатлараро миқёсда одам савдосининг олдини олиш ва у билан курашиш, одамлар, айниқса, аёллар ва болаларни ҳимоя қилишга қаратилган ҳамкорлик ишларини кучайтириш, давлатлар ўртасида оммавий ахборот воситалари орқали мунтазам равишда ахборот компанияларини ўтказиб бориш, шунингдек ижтимоий-иқтисодий ташаббусларни амалга ошириш каби чора-тадбирларни қўллаб-қувватлаш лозим. Қолаверса, ҳамкор давлатлар одам савдосига қарши кураш бўйича ҳаракатларни амалга оширишда ишлаб чиқиладиган ва қабул қилинадиган сиёсат, дастурлар ва бошқа чоралар тегишли ҳолларда давлатга қаршли бўлмаган ташкилотлар, бошқа тегишли ташкилотлар ва фуқаролик жамиятининг бошқа элементлари билан ҳамкорликни ҳам ўз ичига олиши лозим. Ундан ташқари, иштирокчи-давлатлар икки томонлама ёки кўп томонлама ҳамкорликни йўлга қўйиш орқали одамлар, айниқса, аёллар ва болаларни одамлар савдоси нуқтаи назардан ноилож (қарам) ҳолатга тушиб қолишларига олиб келувчи йўқсиллик, ривожланишнинг паст даражадалиги ва тенг имкониятларнинг йўқлиги каби омиллар таъсирини камайтиришга қаратилган чораларни кўришлари ёки такомиллаштиришлари лозим бўлади. Ва ниҳоят, иштирокчи-давлатлар одамлар, айниқса, аёллар ва болалардан ҳар қандай шаклда фойдаланиш одамлар савдосига олиб келгани учун унга нисбатан бўлган талабни йўқотишга қаратилган таълим, маданият ёки ижтимоий соҳада икки томонлама ва кўп томонлама ҳамкорликни йўлга қўйиш бўйича қонунчиликдаги ёки тегишли бошқа чораларни қабул қилишлари ёхуд такомиллаштиришлари лозим ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси томонидан ишга қабул қилишнинг минимал ёши тўғрисидаги ва болалар

меҳнатидан фойдаланишнинг ёмон шаклларига дарҳол барҳам бериш тўғрисидаги Конвенциялар ратификация қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати Миллий ҳаракат режасини тасдиқлаган. Ушбу ҳужжатда Ўзбекистонда болалар қулиги ёки унинг қуликка ўхшаш барча шаклларига барҳам беришга қаратилган тадбирлар рўйхати киритилган. Бундай тадбирлар қаторида:

— болаларни меҳнатнинг ёмон шаклларига жалб қилган ота-оналар, хўжалик юритувчи субъектлар ва жисмоний шахслар жавобгарлик белгилаш ва уни кучайтириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш йўли билан қонунларни инвентаризация қилиш;

— меҳнат қонунчилигида белгиланган ишга қабул қилишнинг минимал ёши ва 18 ёшга тўлмаганлар учун меҳнат шароитларининг яратилиши устидан назоратни таъминлаш;

— сурункали дарс қолдирган ҳар бир ўқувчини муҳокама қилиш орқали, барча таълим муассасасида ўқувчилар давоматининг назоратини таъминлаш;

— таълим муассасаси раҳбарининг ўқувчилар контингенти ва уларнинг давомати учун шахсан жавобгар эканлигини белгилаш;

— таълим муассасасига бормаётган болаларнинг ота-оналарига таъсир кўрсатиш ва болаларни ўқиш жойларига қайтариш мақсадида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ишини кучайтириш;

— вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар, Халқ таълими вазирлиги, Хотин-қизлар қўмитаси, «Маҳалла» жамғармаси ва «Камолот» ёшлар жамоатчилиги ташкилоти ҳамкорлигида нотинч оилалардаги болалар аҳволининг мониторингини амалга ошириш;

— касб-ҳунар коллежлари, академик лицейлар ва Олий ўқув юртларида "Меҳнат ҳуқуқи" ва Биз-

нес билан танишиш" фанлари бўйича ўқув режалари ва ўқув дастурларини киритиш ва ҳ.к.лар назарда тутилган.

Мамлакатимизда одам савдосининг олдини олишда ушбу масалага бағишланган қонунчиликни кенг аҳоли ўртасида тарғиб қилиш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Одам савдосига қарши қонунлар мавжудлигидан фуқароларнинг доимий равишда хабардор бўлиши ва улардан ижтимоий муносабатларга киришиш давомида фойдаланишлари учун тарғибот ишлари доимий равишда олиб борилиши мақсадга мувофиқдир.

"Бизнинг асосий узоқ муддатли ва стратегик вазифамиз аввалгича қолади — бу демократик давлат фуқаролик жамияти қуриш жараёнлари ва бозор ислохотларини янада чуқурлаштириш, одамлар онгида демократик кадриятларни мустаҳкамлаш йўлидан оғишмай, изчил ва қатъият билан боришдир"²⁹, деган эди Президентимиз, демократик ислохотларни ўтказишнинг муҳим шартларини таъкидлаб ўтар экан. Жамиятдаги ўзгаришларга баҳо бериб, шуни айтиш мумкинки, демократия шароитларида қонунчиликни такомиллаштириш давлат сиёсатининг муҳим шартларидандир. Қонунларнинг жамият барча қатламлари учун аҳамиятини ошириш учун қонунийликни таъминлаш муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Хулоса сифатида шуни айтиш лозимки, бугунги кунда одам савдосига қарши курашиш ва бундай нохуш воқеаларнинг олдини олиш глобал аҳамият касб этмоқда. Чунки одам савдоси инсон, унинг шаъни, қадр-қимматига даҳл қилувчи, унинг инсо-

²⁹ Каримов И.А: Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. - Т.: Ўзбекистон, 2005. -Б. 34.

ний ҳуқуқларини поймол қилувчи ва бутунги кунда чегара билмас даражада барча ҳудудларни қамраб олувчи умумжаҳон миқёсидаги муаммо ҳисобланади. Айниқса, мазкур жиноят бошқа трансмиллий жиноятларнинг янада кенг ёйилиши учун шароит яратмоқда. Бу эса барча давлатларнинг ўзаро ҳамкорлигига эҳтиёж туғдириб, бу борада давлатларро ва халқаро ташкилотлар доирасида ўзаро мустақам ҳамкорлик ўрнатиш ҳамда кучларни бирлаштириш лозимлигини тақозо этмоқда. Бу борада одам савдосига қарши курашнинг халқаро ва миллий қонунчилик нормаларида қонуний тартибга солиниши шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг самарали воситаси ҳисобланади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Каримов И.А. Биздан озод ва обод ватан қолсин. Т.2. –Тошкент, Ўзбекистон 1996. й.

2. КаримовИ.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Тошкент.: Ўзбекистон, 1998. й.

3. Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Том 8. –Тошкент, Ўзбекистон, 2000 й.

4. Каримов И.А: Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. – Т.: Ўзбекистон, 2005. й.

5. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент, Ўзбекистон 2008.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрда бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” номли маърузаси // “Халқ сўзи” газетаси, 2010 йил 13 ноябрь, 220 (5135)-сони.

7. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент, Ўзбекистон. 2012 й.

8. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. –Тошкент, Адолат. 2011 й.

9. “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 17 апрелдаги ЎРҚ-154-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2008 й. 4-сон, 190-модда // Биринчи марта “Халқ сўзи” рўзномасида 18 апрель 2008 йил нашр этилган, расмий нашр этилган кундан сўнг кучга кирган.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш

чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2008 йил 8 июлдаги ПҚ-911-сонли қарори // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2008 йил, 28-сон, 268-модда.

11. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 16 сентябрдаги “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят Кодексига ўзгартиш ва қўшимча киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-179-сонли Қонуни // “Халқ сўзи” газетаси, 2008 йил 17 сентябр сони.

12. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 8 июлдаги “Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенциясини (Нью-Йорк, 2000 йил 15 ноябрь) тўлдирувчи одам савдосининг, айниқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақидаги протоколни ратификация қилиш тўғрисида”ги ЎРҚ-160-сонли Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2008 й. 7-сон, 351-модда // Биринчи марта “Халқ сўзи” рўзномасида 9 июль 2008 йил нашр этилган, расмий нашр этилган кундан сўнг кучга кирган.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Мустақкам оила йили” Давлат дастури тўғрисида” 2012 йил 27 февралдаги ПҚ-1717-сонли қарори // “Халқ сўзи”, 2012 йил 28 февраль. “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2012 йил, 10-сон, 99-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2012 йил, 2-сон, 44-модда.

14. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 5 ноябрдаги “Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича республика реабилитация марказини ташкил этиш тўғрисида”ги 240-сонли Қарори // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2008 йил, 44-45-сон, 445-модда.

15. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Одам савдосига оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 2009 йил 24 ноябрдаги 12-сонли қарори / / “Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси”, 2009 й., 6-сон.

16. Жўраев Э. Инсон ҳуқуқлари – давлат ҳимоясида // “Ҳуқуқ ва бурч”, № 8-9, 2008, 19-б.

17. Одам савдоси – аср муаммоси // “Ҳуқуқ ва бурч” 2012 йил 3-сон, 21-бет.

18. Рустамбоев М.Х. Янги жиноят қонуни бўйича одам савдоси учун жавобгарлик. Рисола. –Т.: ТДЮИ, 2009. 5-8.-бетлар

19. Ражабова М. Одам савдосига қарши кураш // “Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахборотномаси”, № 2, 2008, 2-б.

20. Инсон ҳуқуқлари: Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт. Фуқаролик ҳуқуқлари ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт ва факультатив протокол. -Тошкент: “Адолат” нашриёти. 1992. -12 б.

21. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Тергов бош бошқармаси. Одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш ҳолатлар юзасидан қўзғатилган жиноят ишларини тергов қилиш амалиёти тўғрисида қўлланма // -Т.: -2004. -Б. 21-22.

22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июнда қабул қилинган “Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 175-сонли қарори // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2012 йил, 25-сон, 273-модда.

23. Қодиров Р.Ҳ. Одам савдоси – умумжаҳон миқёсдаги муаммо // “Ҳуқуқ ва бурч”, 10-сони, 2008, 3-б.

24. Қодиров Р.Ҳ. Трансмиллий жиноятчилик - инсониятга таҳдид. Одам савдоси - умумжаҳон миқёсидаги

муаммо // Инсон ва қонун. 46-47-сонлари. 2008 йил 21 октябрь.

25. БМТ Бош Ассамблеясининг 55/25 резолюцияси билан 2000 йил 15 ноябрда маъқулланган Ўзбекистон Республикаси ушбу Конвенцияга Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2003 йил 30 августдаги қарорига мувофиқ қўшилган. БМТ Бош Ассамблеясининг 1949 йил 2 декабрдаги 317-сонли Резолюцияси билан маъқулланган.

26. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари учун одам савдосига қарши курашиш бўйича қўлланма. —Тошкент, 2009.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING

ҚОНУНИ

17.04.2008 й.

N ЎРҚ-154

**ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ
КУРАШИШ ТЎҒРИСИДА**

**Қонунчилик палатаси томонидан
2008 йил 18 мартда қабул қилинган**

**Сенат томонидан
2008 йил 27 мартда маъқулланган**

1-БОБ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. Ушбу Қонуннинг мақсади

Ушбу Қонуннинг мақсади одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

**2-модда. Одам савдосига қарши курашиш
тўғрисидаги қонун ҳужжатлари**

Одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳуж-

жатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

3-модда. Асосий тушунчалар

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

одам савдосига қарши курашиш - одам савдосининг олдини олиш, уни аниқлаш, унга чек қўйиш, унинг оқибатларини минималлаштириш, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш бўйича фаолият;

одам савдоси - куч билан таҳдид қилиш ёки куч ишлатиш ёхуд бошқа мажбурлаш шаклларидан фойдаланиш, ўғирлаш, фирибгарлик, алдаш, ҳокимият-ни суиистеъмол қилиш ёки вазиятнинг қалтислигидан фойдаланиш орқали ёхуд бошқа шахсни назорат қилувчи шахснинг розилигини олиш учун уни тўловлар ёки манфаатдор этиш эвазига оғдириб олиш орқали одамлардан фойдаланиш мақсадида уларни ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш. Одамлардан фойдаланиш бошқа шахсларнинг фойдалигидан фойдаланишни ёки улардан шахвоний фойдаланишнинг бошқа шакллари, мажбурий меҳнат ёки хизматларни, қулик ёки қуликка ўхшаш одатларни, эрксиз ҳолат ёхуд инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиб олишни англатади;

одам савдоси билан шуғулланувчи шахс - мустақил равишда ёки бир гуруҳ шахслар таркибида одам савдоси билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатни содир этувчи жисмоний ёки юридик шахс, шунингдек ўз ҳаракатлари билан одам савдосига кўмаклашадиган, худди шунингдек гарчи ўз мансаб ваколатларига кўра тўсқинлик қилиши ва қарши кура-

шиши шарт бўлса ҳам одам савдосига тўсқинлик қилмайдиган ёки қарши курашмайдиган мансабдор шахс.

4-модда. Одам савдосига қарши курашишнинг асосий принциплари

Одам савдосига қарши курашиш қуйидаги асосий принципларга асосланади:

- қонунийлик;
- одам савдоси билан шуғуланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги;
- одам савдосидан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик;
- ижтимоий ҳамкорлик.

2-БОБ. ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

5-модда. Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари

Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги;

Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати;

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги.

Одам савдосига қарши курашиш фаолиятини қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа давлат органлари ҳам амалга ошириши мумкин.

6-модда. Одам савдосига қарши курашиш бўйича идоралараро комиссиялар

Одам савдосига қарши курашишни амалга оширувчи давлат органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш учун одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси (бундан буён матнда Идоралараро комиссия деб юритилади) тузилади. Идоралараро комиссияни шакллантириш ва унинг фаолияти тартиби Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгиланади.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тош-

кент шаҳрида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда одам савдосига қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссиялар (бундан буён матнда ҳудудий идоралараро комиссиялар деб юритилади) ҳам тузилиши мумкин.

Идоралараро комиссиянинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

— давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотларининг одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

— одам савдосига имкон берувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга доир ишлар самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларни ташкил этиш;

— одам савдосининг кўлами, ҳолати ва хусусиятлари тўғрисида ахборот тўплаш ҳамда таҳлил қилиш;

— ҳудудий идоралараро комиссияларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш;

— одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш ишларини яхшилаш бўйича таклифлар тайёрлаш;

— одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлаш;

— одам савдосига қарши курашиш масалалари ҳақида аҳолини хабардор қилиш тадбирларини ташкил этиш.

**7-модда. Одам савдосига қарши курашиш
бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи
давлат органларининг ваколатлари**

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги одам савдосига қарши курашиш соҳасида:

– одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни очиш бўйича тезкор-қидирув фаолиятини ташкил этади ҳамда амалга оширади, жиноят ишлари бўйича суриштирув ва дастлабки тергов ўтказилишини таъминлайди;

– одам савдоси билан боғлиқ жиноятларнинг статистика ҳисобини ташкил этади ва амалга оширади;

– одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар, уюшган гуруҳлар ва жиноий уюшмаларнинг фаолиятига чек қўйиш бўйича халқаро ташкилотлар ҳамда бошқа давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари билан ҳамкорликни амалга оширади;

– одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

– одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар, уюшган гуруҳлар ва жиноий уюшмалар ҳақида тегишли давлат ҳокимияти ҳамда бошқарув органларига ахборот тақдим этади;

– фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади, оммавий ахборот воситаларини жалб этган ҳолда аҳоли ўртасида кенг миқёсда огоҳлантириш-профилактика ишларини ўтказиши;

– Ўзбекистон Республикасининг икки томонлама ва кўп томонлама халқаро шартномаларида назарда тутилган, ички ишлар органлари ваколатига кирадиган тадбирларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати одам савдосига қарши курашиш соҳасида:

— халқаро террорчилик ташкилотлари ва уюшган жиноий гуруҳларнинг одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар билан алоқаларини аниқлайди;

— халқаро террорчилик ташкилотлари ва уюшган жиноий гуруҳлар томонидан амалга оширилаётган одам савдоси билан боғлиқ жиноят ишлари бўйича суриштирув ҳамда дастлабки тергов ўтказиши;

— одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар ва одам савдосидан жабрланганлар томонидан Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегарасини кесиб ўтишга уринишларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш ва уларга чек қўйиш чораларини кўради.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консулик муассасалари одам савдосига қарши курашиш соҳасида:

— одам савдосидан жабрланган, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида турган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш фаолиятини амалга оширади;

— одам савдосидан жабрланганларни Ўзбекистон Республикасига қайтаришга кўмаклашади, уларда Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар бўлмаган тақдирда эса, белгиланган тартибда уларнинг шахсини аниқлаш чораларини кўради ҳамда уларга консулик йиғимлари ва бошқа йиғимларни ундирмасдан Ўзбекистон Республикасига қайтиш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни расмийлаштиради;

— зарур бўлган ҳолларда чет давлатларнинг тегишли ваколатли органларига Ўзбекистон Республикасининг одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ҳақида маълумотлар тақдим этади;

— одам савдосидан жабрланганларга уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳақида ахборот тақдим этади.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги одам савдосига қарши курашиш соҳасида одам савдосидан жабрланганларга тиббий ва психологик ёрдам кўрсатишни белгиланган тартибда ташкил этади.

Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органларига қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатлар ҳам берилиши мумкин.

8-модда. Одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашиш

Давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, мансабдор шахслар, шунингдек фуқаролар одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашади ҳамда зарур ёрдам кўрсатади.

3-БОБ. ОДАМ САВДОСИДАН ЖАБРАНГАНЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ВА УЛАРГА ЁРДАМ КЎРСАТИШ

9-модда. Одам савдосидан жабранганларга ёрдам кўрсатувчи ва уларни ҳимоя қилувчи ихтисослаштирилган муассасалар

Одам савдосидан жабранганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан одам савдосидан жабранганларга ёрдам кўрсатувчи ва уларни ҳимоя қилувчи ихтисослаштирилган муассасалар (бундан буён матнда ихтисослаштирилган муассасалар деб юритилади) ташкил этилади.

Ихтисослаштирилган муассасаларнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

— одам савдосидан жабранганларга қулай яшаш ва шахсий гигиена шароитларини таъминлаш;

— одам савдосидан жабранганларни озиқ-овқат, дори воситалари ва тиббий буюмлар билан таъминлаш;

— одам савдосидан жабранганларга шошилиш тиббий, психологик, ижтимоий, юридик ва бошқа хил ёрдам бериш;

— одам савдосидан жабранганларнинг хавфсизлигини муҳофаза қилиш;

— одам савдосидан жабранганларнинг қариндошлари билан алоқа ўрнатилишига кўмаклашиш;

— одам савдосидан жабранганларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳақида ахборот бериш;

— одам савдосидан жабранганларни ижтимоий реабилитация қилишга кўмаклашиш.

Ихтисослаштирилган муассасалар ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Низомга мувофиқ амалга оширади.

10-модда. Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш

Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш, уларни нормал турмуш тарзига қайтариш мақсадида амалга оширилади ва мазкур шахсларга юридик ёрдам бериш, уларни психологик, тиббий, касбий реабилитация қилиш, уларни ишга жойлаштириш, уларга вақтинчалик турар жой беришни ўз ичига олади.

Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

Одам савдосидан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилишни амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

11-модда. Одам савдосидан жабрланган болаларга ёрдам кўрсатиш

Ихтисослаштирилган муассасаларнинг раҳбарлари уларда одам савдосидан жабрланган болалар ҳақида маълумот пайдо бўлган тақдирда, қонун ҳужжатларига мувофиқ одам савдосидан жабрланган болаларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш мақсадида бу ҳақда васийлик ва ҳомийлик органларига дарҳол хабар қилиши шарт.

Одам савдосидан жабрланган болалар ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштирилганда улар катта ёшдагилардан алоҳида туришлари керак.

Ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштирилган одам савдосидан жабрланган болаларга қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат таълим муассасаларига қатнаш имконияти берилади.

Агар одам савдосидан жабрланган болалар ота-онаси қарамоғидан маҳрум бўлган бўлса ёки ўз оиласи турган жойдан беҳабар бўлса, уларнинг ота-онасини ёки ота-онасининг ўрнини босувчи шахсларни қидириш чоралари кўрилади.

12-модда. Одам савдосидан жабрланганларнинг хавфсизлигини таъминлаш чоралари ва уларга бериладиган бошқа кафолатлар

Суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья одам савдосида гумон қилинаётган шахсларни аниқлаш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорлик қилиш хоҳишини билдирган одам савдосидан жабрланган шахсга нисбатан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига назарда тутилган хавфсизлик чораларини кўради.

Агар одам савдосидан жабрланган чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ жабрланувчи деб топилган бўлса ёки жиноят иши бўйича гувоҳ бўлса ёхуд одам савдосида гумон қилинаётган шахсларни аниқлашда тегишли органларга ёрдам бераётган бўлса, суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг, судьянинг асослантирилган илтимосномасига кўра бундай шахсга нисбатан одам савдосида айбдор шахслар хусусида жиноят иши бўйича қарор чиқарилгунига қадар, депортация чоралари қўлланилиши мумкин эмас. Бунда одам савдосидан жабрланган шахсга унинг Ўзбекистон Республикасига кириши ҳолатларидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасида вақтинча бўлиш ҳуқуқи берилиши керак.

Ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган хавфсизлик чоралари қуйидаги ҳолларда бекор қилиниши мумкин:

— одам савдосидан жабрланган қайси шахсларга нисбатан тезкор-қидирув тадбирлари, суриштирув, дастлабки тергов ёки суд муҳокамаси ўтказилаётган бўлса, шу шахслар билан алоқани уларнинг мажбурловисиз тиклаган бўлса;

— шахснинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорлик қилишга бўлган хоҳиши ёлгон эканлиги ёхуд шахснинг жавобгарликдан бўйин товлаш усули эканлиги ишончли тарзда аниқланган бўлса.

Одам савдосидан жабрланганлар мажбурлов ёки таҳдид остида содир этилган қилмиш учун фуқаролик, маъмурий ва жиноий жавобгарликдан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда озод қилинади.

13-модда. Одам савдосидан жабрланганларнинг таъминоти ва уларни реабилитация қилиш билан боғлиқ ҳаражатларнинг ўрнини қоплаш

Суд томонидан одам савдосида айбдор деб топилган шахслар одам савдосидан жабрланганларнинг таъминоти ва уларни реабилитация қилиш билан боғлиқ ҳаражатларнинг ўрнини тўлиқ ҳажмда қоплайди.

4-БОБ. ЯКУНЛОВЧИ ҚОЙДАЛАР

14-модда. Одам савдосига қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорлик

Одам савдосига қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорлик Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига ва халқаро шартномаларига мувофиқ амалга оширилади.

15-модда. Одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик

Одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

16-модда. Қонун ҳужжатларини ушбу Қонунга мувофиқлаштириш

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

— ҳукумат қарорларини ушбу Қонунга мувофиқлаштирсин;

— давлат бошқаруви органлари ушбу Қонунга зид бўлган ўз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин.

17-модда. Ушбу Қонуннинг кучга кириши

Ушбу Қонун расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга киради.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И.Каримов

Ушбу Қонун “Халқ сўзи” газетасида 2008 йил 18 апрелда эълон қилинган.

“Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2008 йил, 16-сон, 118-модда.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
ҚАРОРИ**

08.07.2008 й.

№ ПҚ-911

**ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШИШ
САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ
ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА**

Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" 2008 йил 17 апрелдаги Қонунига мувофиқ ҳамда одам савдосига қарши курашиш фаолиятини такомиллаштириш мақсадида:

1. 2008-2010 йилларда одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича Миллий тадбирлар режаси 1-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2. Вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, жамоат бирлашмалари ва бошқа нодавлат нотижорат ташкилотлари 2008-2010 йилларда одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича Миллий тадбирлар режасига киритилган чора-тадбирларнинг ўз вақтида амалга оширилишини таъминласин.

3. Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси 2-иловага мувофиқ таркибда тузилсин.

Маълумот учун қабул қилинсинки, Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунига мувофиқ Республика Идоралараро комиссиясининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

— одам савдосига қарши курашиш соҳасида давлат органлари, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш;

— одам савдосига имконият яратувчи сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш ишлари самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларни ташкил қилиш;

— одам савдоси кўлами, ҳолати ва тенденциялари тўғрисида ахборот тўплаш ва таҳлил этиш;

— ҳудудий идоралараро комиссиялар фаолиятини мувофиқлаштириш;

— одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам кўрсатиш ва ҳимоя қилиш ишларини яхшилаш бўйича таклифлар тайёрлаш;

— одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар тайёрлаш;

— одам савдосига қарши курашиш масалалари тўғрисида аҳолини хабардор қилиш тадбирларини ташкил этиш.

4. Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссияси тўғрисидаги Низом 3-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

Белгилансинки, Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссиясининг ваколатига кирадиган масалалар бўйича қарорлари барча вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар, жамоат ташкилотлари ва бошқа нодавлат нотижорат ташкилотлари томонидан бажарилиши шарт.

5. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари одам савдосига қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссияларни тузсин ва фаолиятини ташкил этсин.

Белгилаб қўйилсинки, одам савдосига қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссияларга тегишли равишда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари бошчилик қилади.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкама-си бир ой муддатда одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам кўрсатиш ва ҳимоя қилиш бўйича ихтисос-лаштирилган муассасалар тузиш ва уларнинг фао-лиятини ташкил этиш, ушбу муассасалар томони-дан одам савдосида жабр кўрганларни ижтимоий жиҳатдан тиклаш ишларини амалга ошириш юза-сидан қарор қабул қилсин ҳамда одам савдоси жаб-рдийдаларига ёрдам кўрсатиш ва ҳимоя қилиш бўйи-ча ихтисослаштирилган муассасалар тўғрисидаги низомни тасдиқласин.

7. Мазкур Қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Ш.М.Мирзи-ёев ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси И.Б.Абдуллаев зиммаларига юклансин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти**

И. Каримов

"Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 28-сон, 268-модда.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

16.09.2008 й. N ЎРҚ-179

"ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШИШ ТУҒРИСИДА"ГИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИ ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ЖИНОЯТ КОДЕКСИГА ЎЗГАРТИШ ВА ҚЎШИМЧА КИРИТИШ ҲАҚИДА

**Қонунчилик палатаси томонидан
2008 йил 14 августда қабул қилинган**

**Сенат томонидан
2008 йил 29 августда маъқулланган**

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2012-ХII-сонли Қонуни билан тасдиқланган **Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига** (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 йил, N 1, 3-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 йил, N 9, 144-модда; 1997 йил, N 2, 56-модда, N 9, 241-модда; 1998 йил, N 5-6, 102-модда, N 9, 181-модда; 1999 йил, N 1, 20-модда, N 5, 124-модда, N 9, 229-модда; 2000 йил, N 5-6, 153-модда; 2001 йил, N 1-2, 23-модда, N 9-10, 165-модда; 2002 йил, N 9, 165-модда; 2003 йил, N 1, 8-модда, N 9-10, 149-модда; 2004 йил, N 1-2, 18-модда, N 9, 171-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2005 йил, N 9, 314-модда, N 12, 417, 418-моддалар; 2006 йил, N 6, 261-модда, N 12, 656-модда; 2007 йил, N 4, 158, 166-моддалар, N 6, 248-модда, N 9, 416, 422-

моддалар, N 12, 607-модда; 2008 йил, N 4, 187, 188, 189-моддалар) қуйидаги ўзгартиш ва қўшимча киритилсин:

1) **135-модда** қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“135-модда. Одам савдоси

Одам савдоси, яъни одамни олиш-сотиш ёхуд одамни ундан фойдаланиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш -

уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўша ҳаракатлар:

а) ўғирлаш, зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакларини қўллаш орқали;

б) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан;

в) ожиз аҳволдалиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан;

г) айбдорга моддий жиҳатдан ёки бошқа жиҳатдан қарам бўлган шахсга нисбатан;

д) такроран ёки хавфли рецидивист томонидан;

е) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;

ж) хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда;

з) жабрланувчини Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегарасидан олиб ўтган ҳолда ёки уни чет элда қонунга хилоф равишда ушлаб турган ҳолда;

и) қалбаки ҳужжатлардан фойдаланган ҳолда, худди шунингдек жабрланувчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларни олиб қўйган, яширган ёхуд йўқ қилиб юборган ҳолда;

к) киши аъзоларини кесиб олиб, бошқа кишига кўчириш (трансплантат) мақсадида содир этилган бўлса, -

беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўша ҳаракатлар:

а) ўн саккиз ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан содир этилган бўлса;

б) жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса;

в) ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилган бўлса;

г) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилган бўлса, -

саккиз йилдан ўн икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади";

2) саккизинчи бўлим қуйидаги мазмундаги атама билан тўлдирилсин:

"Одамлардан фойдаланиш - бошқа шахсларнинг фоҳишалигидан фойдаланиш ёки улардан шаҳвоний фойдаланишнинг бошқа шакллари, мажбурий меҳнат ёки хизматлар, қуллик ёки қулликка ўхшаш одатлар, эрксиз ҳолат ёхуд инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиб олиш".

2-модда. Ушбу Қонун расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга киради.

Ўзбекистон Республикасининг

Президенти

И. Каримов

Ушбу Қонун "Халқ сўзи" газетасида 2008 йил 17 сентябрда эълон қилинган.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING
ҚОНУНИ**

08.07.2008 й.

N ЎРҚ-160

**БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИНИНГ
ТРАНСМИЛЛИЙ УЮШГАН ЖИНОЯТЧИЛИККА
ҚАРШИ КОНВЕНЦИЯСINI (НЬЮ-ЙОРК, 2000 ЙИЛ
15 НОЯБРЬ) ТЎЛДИРУВЧИ ОДАМ САВДОСИНING,
АЙНИҚСА АЁЛЛАР ВА БОЛАЛАР САВДОСИНING
ОЛДИНИ ОЛИШ ҲАМДА УНГА ЧЕК ҚЎЙИШ ВА
УНИНГ УЧУН ЖАЗОЛАШ ҲАҚИДАГИ
ПРОТОКОЛНИ
РАТИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА**

**Қонунчилик палатаси томонидан
2008 йил 23 июнда қабул қилинган**

**Сенат томонидан 2008 йил
27 июнда маъқуланган**

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенциясини (Нью-Йорк, 2000 йил 15 ноябрь) тўлдирувчи Одам савдосининг, айниқса аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақидаги Протокол қуйидаги баёнот билан ратификация қилинсин:

“Ўзбекистон Республикаси ўзини ушбу Протоколнинг 15-моддаси 2-банди қоидалари билан боғлиқ деб ҳисобламайди”.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И. Каримов

“Халқ сўзи”, 2008 йил 9 июль

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ
ҚАРОРИ**

**05.11.2008 й.
N 240**

**ОДАМ САВДОСИ ЖАБРДИЙДАЛАРИГА
ЁРДАМ БЕРИШ ВА УЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ
БЎЙИЧА РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ
МАРКАЗИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА**

"Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга ошириш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида" 2008 йил 8 июлдаги ПҚ-911-сон қарорини бажариш юзасидан Вазирлар Маҳкамаси **ҚАРОР ҚИЛАДИ:**

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июлдаги ПҚ-911-сон қарори билан ташкил этилган Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссиясининг Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги ҳузурида Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича 30 ўринга мўлжалланган Республика реабилитация марказини ташкил этиш тўғрисидаги таклифи қабул қилинсин.

2. Қуйидагилар Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг асосий вазифалари ва функциялари этиб белгилансин:

одам савдоси жабрдийдаларини қулай яшаш ва шахсий гигиена шарт-шароитлари, шунингдек озиқ-овқат, доривор воситалар ва тиббиёт буюмлари билан таъминлаш;

— одам савдоси жабрдийдаларига кечиктириб бўлмайдиган тиббий, психологик, ижтимоий, юридик ва бошқа ёрдам кўрсатиш;

— одам савдоси жабрдийдалари хавфсизлигини таъминлаш;

— одам савдоси жабрдийдаларининг қариндошлари билан мулоқот ўрнатишида кўмаклашиш;

— одам савдоси жабрдийдаларига, уларнинг қариндошларига ва васийларига одам савдоси жабрдийдаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари тўғрисида ахборот бериш;

— одам савдоси жабрдийдаларини ижтимоий реабилитация қилишда кўмаклашиш.

3. Қуйидагилар:

Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация маркази ходимларининг умумий сони 20 нафар, шу жумладан, бошқарув ходимлари сони 5 нафар бўлган тузилмаси 1-иловага мувофиқ;

Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация маркази тўғрисидаги Низом 2-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирига, зарурият бўлганда, Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг тасдиқланган тузилмасига ходимларнинг штатда белгиланган сони доирасида ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқи берилсин.

4. Белгилансинки, Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг директори Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссияси билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини иж-

тимой муҳофаза қилиш вазири томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод этилади.

5. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги:

— бир ой муддатда Республика реабилитация марказини юқори малакали мутахассислар билан бутласин;

— бошқа манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан ўзаро ҳамкорликда Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг фаолияти юксак даражада ташкил этилишини таъминласин.

6. Белгилаб қўйилсинки, Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг фаолияти Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобига молиялаштирилади.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги:

— 2008 йилда Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг асосланган ҳисоб-китоблари бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг захира жамғармасидан Республика реабилитация марказини жиҳозлашга ва унинг жорий таъминотига маблағ ажратсин;

— 2009 йилдан бошлаб республика бюджети параметрларида Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказининг фаолият кўрсатиши учун зарур маблағлар ажратсин.

7. Тошкент шаҳар ҳокимлиги бир ой муддатда, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати талаблари-

га мувофиқ Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация марказини жойлаштириш учун маҳаллий бюджетни ижро этишда қўшимча равишда олинган даромадлар ва ҳомийлик маблағлари ҳисобига зарур таъмирлаш ишларини бажариб, бино ажратсин.

8. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг биринчи ўринбосари Р.С. Азимов ва Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Р.С. Қосимов зиммасига юклансин.

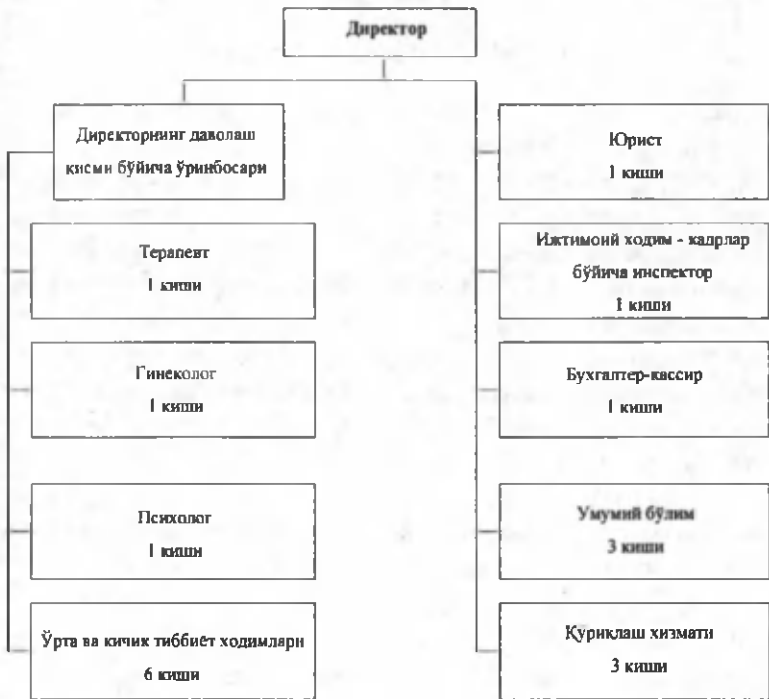
**Ўзбекистон Республикаси
Президенти**

И.Каримов

"Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 44-45-сон, 445-модда.

**Вазирлар Маъжмасининг
2008 йил 5 ноябрдаги
240-сон қарорига
1-ИЛОВА**

**Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам
бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича
Республика реабилитация марказининг
ТУЗИЛМАСИ**

Ходимларнинг умумий сони 20 киши, шу жумладан: бошқарув ходимлари - 5 киши; тиббиёт ходимлари - 9 киши; хизмат кўрсатувчи ходимлар - 6 киши.

"Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 44-45-сон, 445-модда.

**Вазирлар Маҳкамасининг
2008 йил 5 ноябрдаги
240-сон қарорига
2-ИЛОВА**

**Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш
ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика
реабилитация маркази тўғрисидаги
НИЗОМ**

I. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1. Ушбу Низом "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ ишлаб чиқилган ва Одам савдоси жабрдийдаларига ёрдам бериш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича Республика реабилитация маркази (кейинги ўринларда - Республика реабилитация маркази деб аталади)нинг фаолиятини ташкил этиш, шунингдек одам савдоси жабрдийдаларини нормал ҳаёт тарзига қайтариш мақсадида уларга ижтимоий, тиббий ва бошқа ёрдам кўрсатиш тартибини белгилайди.

2. Республика реабилитация маркази Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига идоровий мансубдир.

3. Республика реабилитация маркази юридик шахс ҳисобланади, Ўзбекистон Республикаси Давлат герби тасвири туширилган ва ўз номи ёзилган муҳрга эга бўлади.

4. Республика реабилитация маркази ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармой-

ишларига, ушбу Низомга ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширади.

5. Республика реабилитация маркази ўз фаолиятини давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, жамоат бирлашмалари ва бошқа ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

6. Одам савдоси жабрдийдалари бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Республика реабилитация марказининг хизматларидан фойдаланувчилар ҳисобланади.

II. РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ МАРКАЗИ ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ

7. Республика реабилитация маркази ўз фаолиятини қуйидаги асосий тамойиллар асосида амалга оширади:

- одам савдоси жабрдийдаларининг камситилишига йўл қўймаслик;
- одам савдоси жабрдийдаларининг шахсий ҳаёти ва шахси махфийлигига риоя қилиш;
- ижтимоий ва юридик қўллаб-қувватлаш ҳамда якка тартибда парвариш қилиш.

8. Қуйидагилар Республика реабилитация марказининг асосий вазифалари ва функциялари ҳисобланади:

- одам савдоси жабрдийдаларини қулай яшаш ва шахсий гигиена шарт-шароитлари, шунингдек озиқ-овқат, доривор воситалар ва тиббиёт буюмлари билан таъминлаш;
- одам савдоси жабрдийдаларига кечиктириб бўлмайдиган тиббий, психологик, ижтимоий, юридик ва бошқа ёрдам кўрсатиш;
- одам савдоси жабрдийдалари хавфсизлигини таъминлаш;
- одам савдоси жабрдийдаларининг қариндошлари билан мулоқот ўрнатишида кўмаклашиш;
- одам савдоси жабрдийдаларига, уларнинг қариндошларига ва васийларига одам савдоси жабрдийдаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари тўғрисида ахборот бериш;
- одам савдоси жабрдийдаларини ижтимоий реабилитация қилишда кўмаклашиш.

III. РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ МАРКАЗИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

9. Республика реабилитация маркази одам савдоси жабрдийдаларига комплекс хизматлар кўрсатади.

10. Одам савдоси жабрдийдаларини Республика реабилитация марказига жойлаштириш одам савдоси жабрдийдаларининг ихтиёрий хоҳиши ҳамда реабилитация марказининг директори, ички ишлар органлари ҳамда васийлик ва ҳомийлик органлари вакиллари томонидан қабул қилинадиган қўшма қарор асосида амалга оширилади.

11. Одам савдоси жабрдийдалари Республика реабилитация марказига ўттиз кун муддатгача жойлаштирилади. Зарурият бўлганда одам савдоси жабрдийдаларининг яшаш муддати уч ой муддатгача узайтирилиши мумкин. Агар одам савдоси жабрдийдаларининг ҳаёти ва соғлиғига хавф туғилса яшаш муддати кўрсатиб ўтилган жабрдийдаларни ҳимоя қилиш учун зарур деб ҳисобланган даврга узайтирилади.

12. Одам савдоси жабрдийдаларига реабилитация марказини уларнинг ўзларининг ёзма мурожаатларига мувофиқ ўз хоҳиши билан тарк этиш ҳуқуқи берилади.

13. Республика реабилитация маркази одам савдоси жабрдийдалари бўлган эркаклар ва аёлларни, шунингдек болаларни алоҳида жойлаштиради.

14. Республика реабилитация маркази одам савдоси жабрдийдаларига:

- кечиктириб бўлмайдиган тиббий, психологик, ижтимоий, юридик ва бошқа ёрдам беради;
- ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари тўғрисида ахборот тақдим этади;
- хавфсизлигини таъминлайди;

- овқатланиш, доривор воситалар ва тиббий буюмлар билан таъминлайди;
- қулай яшаш шароитлари ва шахсий гигиена билан таъминлайди;
- қариндошлар билан алоқа ўрнатишга кўмаклашади;
- одам савдоси жабрдийдалари ижтимоий реабилитация қилинишига кўмаклашади.

15. Одам савдосининг ҳар бир жабрдийдасига соғлиқнинг ҳолатини комплекс текшириб чиқиш ва баҳолаш натижалари, ижтимоий, психологик, юридик ва бошқа ёрдам зарурлиги бўйича ишлаб чиқилган ҳар бир шахсни реабилитация қилиш режаси асосида ёрдам кўрсатилади. Одам савдоси жабрдийдаларининг ҳар бир шахсни реабилитация қилиш режасининг ягона шакли Республика реабилитация маркази томонидан ишлаб чиқилади ҳамда Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги томонидан тасдиқланади.

16. Республика реабилитация маркази ёки реабилитация қилишда қатнашувчи бошқа идораларнинг мутахассислари, заруриятга кўра, реабилитация жараёнида одам савдоси жабрдийдаларига тиббий, ижтимоий, психологик, юридик ва бошқа ёрдам кўрсатиш юзасидан реабилитация жараёнига тузатиш киритиш мақсадида ҳар бир шахсни реабилитация қилиш режасига тегишли ўзгартиришлар киритиши мумкин.

Реабилитация чора-тадбирлари бажарилгандан кейин реабилитация маркази раҳбарияти томонидан мутасадди врач билан биргаликда ҳар бир шахсни реабилитация қилиш режасига мувофиқ амалга оширилган реабилитация натижалари баҳоланади.

17. Ихтисослаштирилган тиббий ёрдам (атрофдагилар учун хавф туғдирадиган нарколегия, психиат-

рия, дермовенерология, сил, юқумли касалликлар ва бошқалар) белгиланган тартибда тегишли ихтисосликдаги ихтисослаштирилган тиббиёт муассасаларида кўрсатилади.

18. Одам савдоси жабрдийдалари реабилитация марказида бўлган даврда уларга, агар бу одам савдоси жабрдийдалари манфаатларига зид бўлмаса, яқин қариндошлар, қонуний вакиллар билан муносабатлар ўрнатиш ва уларни сақлаб туриш шартшароитлари таъминланади.

19. Одам савдоси жабрдийдаларини реабилитация марказидан чиқаришга тайёрлаш ички ишлар органлари ҳамда васийлик ва ҳомийлик органлари билан ҳамкорликда реабилитация марказининг масъул ходими кузатуви остида амалга оширилади.

20. Одам савдоси жабрдийдалари реабилитация марказидан чиққанларидан кейин нормал турмуш тарзига тўлиқ қайтувларига қадар юридик маслаҳат бериш, тиббий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш бўйича реабилитация маркази хизматларидан фойдаланишлари мумкин.

21. Одам савдоси жабрдийдаларини ижтимоий реабилитация қилиш ички ишлар органлари ҳамда васийлик ва ҳомийлик органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Адлия вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги бўлинмалари билан ҳамкорликда реабилитация маркази томонидан таъминланади.

22. Ички ишлар органлари ҳамда васийлик ва ҳомийлик органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Адлия вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги бўлинмалари Республика реабилитация марказининг буюртманомалари бўйича одам савдоси жабрдийдаларига:

— одам савдоси жабрдийдаларининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилувчи мавжуд суд тартиб-қоидалари ва маъмурий тартиб-қоидалар тўғрисида мақбул шаклдаги ахборотни тақдим этадилар ва бошқа зарур юридик ёрдамни кўрсатадилар;

— тиббий кўриқдан ўтиш ва мутахассиснинг маслаҳат бериши воситасида малакали психологик ва тиббий ёрдам берадилар;

— профессионал жиҳатдан реабилитация қилинишда ва ишга жойлашишда кўмаклашадилар;

— одам савдоси жабрдийдаларининг болалари таълим муассасаларига қатнашини таъминлайдилар.

23. Одам савдоси жабрдийдаси қайтарилган оила устидан, унга нисбатан одам савдоси такроран содир этилишининг олдини олиш мақсадида, бир йил мобайнида мониторинг олиб борилиши керак. Мониторинг мобайнида реабилитация маркази, ички ишлар органлари ҳамда васийлик ва ҳомийлик органлари мутахассислари томонидан шахс қайтгандан кейин унинг оиладаги ҳолати баҳоланади.

IV. РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ МАРКАЗИНИНГ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИ

24. Республика реабилитация марказига Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссияси билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган директор бошчилик қилади.

25. Республика реабилитация маркази директори:

— реабилитация марказининг фаолиятига умумий раҳбарлик қилади ва реабилитация марказига юкланган вазифалар бажарилиши учун шахсан жавоб беради;

— харажатлар сметасида назарда тутилган маблағлар доирасида белгиланган тартибда ходимларнинг штат жадвалини, уларни моддий рағбатлантириш ва тақдирлаш миқдори ва шаклларини тасдиқлайди, таклиф этиладиган мутахассисларга ҳақ тўлаш миқдорларини белгилайди;

— реабилитация маркази ходимларини лавозимга тайинлайди ва лавозимдан озод қилади;

— қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ реабилитация маркази ходимлари узлуксиз ўқишини ва улар мунтазам равишда тиббий кўриқдан ўтишини таъминлайди;

— ҳар бир йил якунлари бўйича Одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссиясига реабилитация марказининг фаолияти тўғрисида ҳисобот тақдим этади.

— Реабилитация маркази раҳбари реабилитация марказининг жорий фаолияти билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳам ҳал этади.

26. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазири, зарурият бўлганда, Республика реабилитация марказининг тасдиқланган тузилмасига ходимларнинг штатда белгиланган сони доирасида ўзгартиришлар киритиш ҳуқуқига эга.

V. РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ МАРКАЗИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ МАЊБАЛАРИ ВА УНИНГ МОЛ-МУЛКИ

27. Қуйидагилар Республика реабилитация маркази фаолиятини молиялаштириш маЊбалари ҳисобланади:

- давлат бюджети маблағлари;
- қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалардан тушадиган маблағлар.

28. Республика реабилитация марказининг мол-мулкини асосий фондлар (бинолар, иншоотлар, асбоб-ускуналар, транспорт воситалари ва бошқалар) ва айланма маблағлар, шунингдек қиймати Республика реабилитация марказининг мустақил балансида акс эттириладиган бошқа мол-мулк ташкил этади.

VI. ҲИСОБ, ҲИСОБОТ ВА НАЗОРАТ

29. Республика реабилитация маркази белгиланган тартибда бухгалтерия ҳисобини юритади ҳамда бухгалтерия ва статистика ҳисоботларини тегишли органларга тақдим этади.

30. Республика реабилитация марказининг молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилиш белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан амалга оширилади.

**VII. ОДАМ САВДОСИ ЖАБРДИЙДАЛАРИ
ТЎҒРИСИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР ОШКОР
ҚИЛИНГАНЛИГИ УЧУН РЕАБИЛИТАЦИЯ
МАРКАЗИ ХОДИМЛАРИНИНГ ЖАВОБГАРЛИГИ**

31. Республика реабилитация марказининг ходимлари одам савдоси жабрдийдалари тўғрисидаги маълумотлар ошкор қилинганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавоб берадилар.

VIII. РЕСПУБЛИКА РЕАБИЛИТАЦИЯ МАРКАЗИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ТУГАТИШ

32. Республика реабилитация марказини қайта ташкил этиш ёки тугатиш белгиланган тартибда амалга оширилади.

"Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 44-45-сон, 445-модда.

Одам савдосига қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссиянинг намунавий НИЗОМИ

1. Умумий қоидалар

1.1. Одам савдосига қарши курашиш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳудудий идоралараро комиссияси (бундан кейин матнда ҳудудий комиссия деб юритилади) одам савдосига қарши курашиш соҳаси ҳудудий давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи орган ҳисобланади.

1.2. Ҳудудий комиссия ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари, Олий Мажлис палаталари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, Одам савдосига қарши кураш бўйича Республика Идоралараро комиссиясининг (бундан кейин матнда Республика Идоралараро комиссия деб юритилади) қарорлари ва мазкур Низом талаблари асосида амалга оширади.

I. Худудий комиссиянинг асосий вазифалари

Худудий комиссиянинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

2.1. Одам савдосига қарши курашиш борасида худудий давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш.

2.2. Тегишли худудда одам савдосига имкон берувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бар-тараф этишга доир ишлар самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларни ташкил этиш ва уларни амалга ошириш.

2.3. Тегишли худудда одам савдоси кўлами, ҳолати ва тенденциялари, шунингдек одам савдосидан жабрланган фуқароларга кўрсатилган ёрдам тўғрисидаги ахборотни тўплаш, таҳлил қилиш ҳамда ҳар ойда Республика Идоралараро комиссисига тақдим этиш.

2.4. Одам савдосига қарши курашиш ва унинг олдини олиш борасида қонунчиликни тушунтириш ва тарғибот ишларини ташкиллаштириш ва уларда бевосита иштирок этиш.

II. Ҳудудий комиссиянинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

2.5. Ҳудудий комиссия қуйидаги ҳуқуқларга эга: ҳудудий давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда нодавлат нотижорат ташкилотларидан ҳудудий комиссия ваколатига доир маълумотларни белгиланган тартибда талаб қилиб олиш;

2.6. Одам савдосига қарши курашишга доир чоратадбирларнинг бажарилиши юзасидан, шунингдек одам савдоси билан боғлиқ жиноятларга кўмаклашувчи шароитларни аниқлаш мақсадида ваколати доирасида жойларда текширишлар ўтказиш;

2.7. Одам савдосига қарши курашиш борасидаги фаолиятни амалга оширувчи ҳудудий давлат органлари раҳбарларининг мазкур масалага оид ҳисоботлари ва маърузаларини эшитиш;

2.8. Ҳудудий комиссияга қуйидаги мажбуриятлар юклатилади:

2.9. Ўзбекистон Республикаси Президенти, Вазирлар Маҳкамаси ҳамда одам савдосига қарши курашиш бўйича Республика Идоралараро комиссиясининг одам савдосига имкон берувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга доир ишлар самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларни ташкил этиш юзасидан қарорларини сўзсиз ижро этиш;

2.10. Ўзининг қарорлари тегишли органлар ва муассасалар томонидан ўз вақтида ижро этилиши ус-тидан назоратни амалга ошириш, бу борада мониторинглар ўтказиш.

III. Ҳудудий комиссия фаолиятини ташкил этиш

2.11. Ҳудудий комиссия таркиби ҳудудий комиссия раиси (Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари) томонидан тасдиқланади.

2.12. Ўзига юкланган асосий вазифаларга мувофиқ ҳудудий комиссия ҳар йили ўз ишлари режасини тасдиқлайди, шунингдек раис ўринбосари, масъул котиб ва ҳудудий комиссия аъзоларининг вазифаларини белгилайди.

2.13. Ҳудудий комиссия ўз фаолиятини доимий асосда юритади. Унинг мажлислари заруриятга кўра, бироқ ҳар чорақда камида бир марта ўтказилади.

2.14. Ҳудудий комиссиянинг мажлиси унинг аъзоларининг камида учдан икки қисми қатнашганда ваколатли ҳисобланади.

2.15. Ҳудудий комиссиянинг қарорлари мажлисда қатнашаётган аъзоларининг оддий кўпчилик овози билан қабул қилинади. Овоз бериш очиқ усулда ўтказилади. Ҳудудий комиссия аъзоларининг овози тенг бўлган тақдирда, унинг раиси овози ҳал қилувчи ҳисобланади.

2.16. Ҳудудий комиссиянинг қарорлари мажлисда қатнашган ҳудудий комиссия аъзолари томонидан имзоланадиган ҳамда унинг раиси томонидан тасдиқланадиган баённома билан расмийлаштирилади.

2.17. Ҳудудий комиссиянинг масъул котиби кундалик ишларни ва комиссия қарорларининг бажарилиши устидан назоратни амалга оширади.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ СУДИ ПЛЕНУМИНИНГ
ҚАРОРИ**

24.11.2009 й.

№ 12

**ОДАМ САВДОСИГА ОИД ИШЛАР
БЎЙИЧА СУД АМАЛИЁТИ ТЎҒРИСИДА**

XX аср охирларига келиб одам савдоси бутун инсониятга қарши асосий таҳдидлардан бири бўлиб қолди. Одамдан эксплуатация мақсадларида фойдаланиш билан боғлиқ жиноятлар ошиб бориши тенденцияси бундай ижтимоий хавфли қилмишлар охир-оқибатда жамиятнинг демократик негизларига тажовуз қилиши билан миллий хавфсизликка ҳам таҳдид солади.

Ўзбекистон одам савдосига қарши курашишга оид қатор халқаро ҳужжатларни, жумладан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг "Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида"ги Конвенциясини, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ушбу Конвенциясини тўлдирувчи "Одам савдоси, айниқса, аёллар ва болалар савдосини олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақида"ги Протоколни ратификация қилди, "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" Қонун қабул қилинди ва халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий қонунчиликка имплементация қилишга доир тегишли ўзгартиришлар киритди.

Одам савдосига оид қонунчиликни қўллашда масалалар юзага келаётганлиги муносабати билан ҳамда бу тоифадаги ишлар бўйича ягона суд амалиётини шакллантириш мақсадида, "Судлар тўғрисида"ги Қонуннинг 17-моддасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми

ҚАРОР ҚИЛАДИ:

1. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, Ўзбекистон Республикасида энг олий қадрият инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа табиий ҳуқуқлари бўлиб, уларни таъминлаш Конституция билан кафолатланади.

Қонунда одам савдоси учун жиноий жавобгарлик белгиланганлиги шахс эркинлигининг конституциявий кафолатларидан бири ҳисобланади.

2. Жиноят кодексининг 135-моддаси биринчи қисми диспозицияси мазмунига кўра, одам савдоси деганда, одамни олиш-сотиш ёки одамни эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш тушунилади.

3. Олди-сотди тариқасидаги одам савдоси одамнинг бир шахс томонидан бошқасига пул, бошқа моддий қимматликлар (мулк), мулкый ҳарактердаги хизматлар, мулкый ёки пул шаклидаги қарздан воз кечиш ва ҳ.к.лар сифатидаги ҳақ эвазига берилиши тўғрисида ёзма ёки оғзаки битим тузилишини назарда тутаяди. Бундай кўринишдаги одам савдосида одам қандай мақсадларда сотиб олинганлиги (сотилганлиги) ҳуқуқий аҳамият касб этмайди.

Шахс одамни унинг эвазига ҳақ олинганидан сўнг топшириш шарти билан сотишга ваъда бериб, бироқ азалдан унинг қасди моддий қимматликларни эгаллашга қаратилган ва унда битим шартларини бажариш нияти бўлмаган ҳолларда унинг ҳаракатлари фирибгарлик таркибини ташкил этади, олувчининг ҳаракатлари эса сотиб олиш тариқасидаги одам савдосига суиқасд сифатида квалификация қилиниши лозим.

4. Судлар шуни инобатга олишлари лозимки, олиш-сотиш тариқасидаги одам савдосидан фарқли равишда, Жиноят кодексининг 135-моддасида назар-

да тутилган бошқа барча ҳоллар (ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш, қабул қилиш)да жинойий жавобгарлик юзага келишининг зарур шарти одамни эксплуатация қилишга қаратилган мақсад мавжудлиги ҳисобланади.

Одам меҳнати ва хизматларидан меҳнат, фуқаролик қонунчилиги нормаларига мувофиқ (масалан, қурилиш ёки маиший пудрат, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш, йўловчи ва юк ташиш, транспорт экспедицияси ва ҳ.к. шартномалар бўйича) фойдаланилган барча ҳолларда одам эксплуатацияси мавжуд бўлмайди. Бундай ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган мажбуриятларни бажармаслик билан боғлиқ низолар фуқаролик суд ишларини юритиш тартибида ҳал этилиши керак.

5. Одамни эксплуатация қилиш бошқа шахслар фоҳишабозлигидан фойдаланиш ёки бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатацияни, мажбурий меҳнат ёки хизматлар, қуллик ёки қулликка ўхшаш одатлар, эркисизлик ҳолати ёки одам аъзолари ёки туқималари олиншини англатади.

Фоҳишабозликда фойдаланиш деганда, одамдан унинг ҳақ эвазига номуайян доирадаги жинсий шериклар билан шахвоний муносабатларга киришишидан муттасил фойдаланиш тушунилади. Бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатация деганда, одамнинг ундан порнографик тасвирлар тайёрлаш, бузуқ ҳаракатлар содир этиш ва ҳ.к. мақсадларда фойдаланиш учун берилиши тушунилади.

Мажбурий меҳнат бирон-бир жазони қўллаш билан таҳдид қилиш орқали иш бажаришга мажбурлашни англатади. Ҳарбий ёки муқобил хизмат тўғрисидаги қонунлар асосида, фавқулодда ҳолат юз берган шароитларда, суднинг қонунни кучга кирган ҳук-

мига биноан, қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда бажарилиши лозим бўлган ишлар мажбурий меҳнат деб ҳисобланмайди.

Қуллик - ўзига нисбатан мулк ҳуқуқига хос айрим ёки барча ҳуқуқлар амалга оширилади.

Эркисизлик ҳолати - шахсинг муайян омилар мажмуи таъсири остида ўз эркига хилоф равишда ҳар қандай иш ёки хизматни бажаришга мажбур бўлганлигини англатади.

6. Одам савдосига оид ишларни тергов қилиш ёки кўришда тергов органлари ва судлар қуйидаги тушунчаларни аниқ фарқлашлари лозим:

— ёллаш деганда, эксплуатация қилиш мақсадида одамни бирор бир фаолият билан шуғулланишга жалб этишга қаратилган фаолият (эксплуатация объектини қидириш, тўплаш, у билан музокара юритиш ва ҳ.к) тушунилади;

— ташиш - шахсни олиш-сотиш битими тузиладиган (ижро этиладиган), бошқа шахсга топшириладиган жойга ёки ундан эксплуатация мақсадида фойдаланиладиган жойга етказиб бериш (транспортда ташиш)ни англатади. Бунда етказиб бериладиган шахс одам савдосини амалга ошириш учун мўлжалланганлиги ташувчига олдиндан маълум бўлиши лозим. Ташиш битта аҳоли пункти доирасида ҳам, Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқиш билан боғлиқ тарзда ҳам амалга оширилиши мумкин;

— топшириш - одамни бошқа шахсга эксплуатация қилиш мақсадида жисмоний тарзда беришда ифодаланади;

— яшириш - жабрланувчини ҳокимият вакилларидан, қариндошларидан ёки унинг тақдиридан манфаатдор бошқа шахслардан ҳар қандай жойда хуффия сақлашда ифодаланади;

қабул қилиш - одамни ўз мақсадларида эксплуатация қилиш учун эгаликка олиш масалан, ҳада тариқасида, вақтинча текин фойдаланиш учун ёки қарз эвазига ва ҳ.к.)ни англатади, одамни сотиб олиш ҳоллари бундан мустасно.

7. Тушунтирилсинки, Жиноят кодексининг 135-моддаси биринчи қисми диспозициясида назарда тутилган жиноят таркиби формал бўлиб, жиноят одамни олиш-сотиш битими тузилган пайтдан ёки қонуннинг мазкур моддасида кўрсатилган бошқа қилмиш содир этилган пайтдан тугалланган ҳисобланади.

Шу билан бирга, қилмишда айрим квалификация белгилари мавжуд бўлганда жиноятни тугалланган деб топиш учун қонунда белгиланган оқибатлар (масалан, жабрланувчининг ўлими ёки бошқа оғир оқибатлар) келиб чиққан бўлиши керак.

Шуни инобатга олиш лозимки, айрим ҳолларда жиноятнинг тугалланиш пайти эксплуатация тугалланган (масалан, жабрланувчи қочиб кетган, жиноятга ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан барҳам берилган, жабрланувчи айбдорнинг ўзи ёки бошқа шахслар томонидан озод қилинган ва ҳ.к.) вақт билан боғлиқ бўлади.

8. Судларга тушунтирилсинки, Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми "а" банди билан жабрланувчини ўғирлаш, зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакллари қўллаш билан боғлиқ тарзда содир этилган одам савдоси квалификация қилинади.

Ўғирлаш деганда, одамни қонунга хилоф равишда, яширин ёки ошкора қўлга киритиш ва унинг эркига хилоф равишда уни олиш-сотиш ёки эксплуатация қилиш мақсадида бошқа жойга олиб кетиш тушунилиши лозим.

Зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш деганда, боғлаш, озодликдан маҳрум этиш, уриш-дўппослаш, ушлаб туришдан бошлаб, жабрланувчининг соғлиғига енгил ёки ўртача оғир шикаст етказиш, шунингдек, жабрланувчининг соғлиғига зиён етказмаган бўлса-да, бироқ қўлланилган пайтда бундай зиён етказишга реал имконият туғдирган зўрликкача бўлган ҳар қандай мажбурлаш тушунилиши лозим.

Бошқа шаклдаги мажбурлаш деганда, жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларининг мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд шикаст етказиш ёки нобуд қилиш билан таҳдид қилиш, жабрланувчи ёки унинг яқин кишилари обрўсини тўкадиган маълумотларни ёки уларнинг ҳуқуқлари ёки қонуний манфаатларига жиддий зиён етказиши мумкин бўлган бошқа маълумотларни тарқатиш ёхуд жабрланувчини айбдорнинг у ёки бу кўрсатмаларини бажаришга мажбур этадиган вазиятни вужудга келтирадиган ҳар қандай ҳаракатларни амалга ошириш тушунилиши керак.

9. Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми "г" банди билан айбдорга моддий ёки бошқа жиҳатдан қарам бўлган шахсга нисбатан содир этилган одам савдоси билан боғлиқ ҳаракатлар квалификация қилинади.

Моддий қарамлик, жумладан, жабрланувчи айбдорнинг тўлиқ ёки қисман қарамоғида бўлганлигини, қарздорнинг кредиторга мутелигини ва ҳ.к.ни англатади.

Бошқа жиҳатдан қарамлик деганда, жабрланувчининг айбдорга ҳар қандай номоддий қарамлигини (масалан, оилавий муносабатлар, тобе шахснинг раҳбарига, ўқувчининг ўқитувчига қарамлигини) тушуниш зарур.

10. Хизмат мавқеидан фойдаланган ҳодда одам савдоси (Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми "ж" банди), бундай жиноят мансабдор шахс томонидан ёки ўз хизмат ваколатларидан Жиноят кодексининг 135-моддасида назарда тутилган ҳар қандай қилмишни енгиллатиш мақсадида фойдаланган бошқа шахс томонидан содир этилганлигини билдиради.

11. Тушунтирилсинки, Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми "з" бандида назарда тутилган жиноятни содир этишда айбдор жабрланувчини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига ёки унинг ҳудудига Давлат чегараси орқали (қонуний ёки қонунга хилоф тарзда) ташийди ёки бошқа тарзда ўтказди ёхуд шахсни унинг эркига зид равишда хорижий давлат ҳудудида ушлаб туради.

Жабрланувчини чет элда қонунга хилоф равишда ушлаб туриш унинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига қайтиши ёки Ўзбекистон Республикаси дипломатик ёки консуллик муассасалари билан алоқа боғлаш имкониятидан маҳрум қилинишида намоён бўлади.

12. Таъкидлаш лозимки, Жиноят кодексининг 135-моддаси учинчи қисми "б" банди бўйича жиноий жавобгарлик, фақат одам савдосида объект сифатида иштирок этган шахс ўлими ёки бошқа оғир оқибатлар эҳтиётсизлик оқибатида етказилган тақдирдагина келиб чиқади.

Бошқа оғир оқибатлар сифатида, жумладан, жабрланувчининг ўзини ўзи ўлдириши, унга таносил ёки ОИТС касали юктирилганлиги, руҳий ҳолати бузилиши ва ҳ.к. тан олиниши мумкин.

13. Қонун мазмунига кўра, алдаш йўли билан содир этилган олиш-сотиш, шунингдек, одамни эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш тариқаси-

даги одам савдоси Жиноят кодексининг 135-моддаси диспозицияси билан қамраб олинади ва Жиноят кодексининг 168-моддаси билан қўшимча квалификация қилиш талаб этилмайди, Жиноят кодексининг 168-моддаси учинчи қисми "а" банди бундан мустасно.

14. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, одам савдоси жинояти Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисмининг "ж, з, и, к" бандлари, учинчи қисмининг "б" банди билан квалификация қилинганда, қилмишни Жиноят кодексининг мазкур жиноятлар учун жавобгарлик белгиловчи моддалари билан қўшимча квалификация қилишга, фақат қонуннинг бошқа нормасида Жиноят кодексининг 135-моддаси тегишли қисми санкциясида белгиланган жазодан оғирроқ жазо белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади.

Агар одам савдосида шахс баданига қасддан оғир шикаст етказилган бўлса, қилмиш Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисмининг "а" банди билан қамраб олинмайди. Бундай ҳолларда айбдорнинг ҳаракатлари Жиноят кодексининг 104-моддаси тегишли қисми билан қўшимча квалификация қилиниши лозим.

15. Одам савдосига оид ишларни кўришда судлар мазкур жиноят содир этилишига имкон яратган барча шахслар жавобгарликка тортилган-тортилмаганлигини синчковлик билан текширишлари лозим. Айни пайтда иш бўйича шахснинг қонунга хилоф равишда жинойий жавобгарликка тортилганлиги аниқланган тақдирда, судлар жиноят ишини юритишга масъул бўлган давлат органлари мансабдор шахсларига нисбатан хусусий ажрим чиқариш йўли билан муносабат билдиришлари лозим.

16. Юқори инстанция судлари одам савдосига оид ишлар бўйича биринчи инстанция судлари чиқарган суд қарорларининг қонунийлиги ва асослилиги устидан тегишли назоратни таъминлашлари, йўл қўйилган қонун бузилишларини ўз вақтида аниқлашлари ва бартараф этишлари лозим.

Олий суд раиси

Б. Мустафаев

**Пленум котиби,
Олий суд судьяси**

Ю. Турсунбаев

"Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ахбротномаси", 2009 й., 6-сон.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
Одам савдосига қарши курашишнинг қонунчилик асослари	10
Одам савдоси — ижтимоий педагогик муаммо	30
Одам савдоси миллий қадриятларимизга ёт иллат ...	38
Одам савдосининг олдини олишда фуқаролик жамияти институтларининг ўрни ва роли	43
Одам савдосининг олдини олишга қаратилган педагогик профилактика ишларининг хусусиятлари	58
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	74
Иловалар	78

8000 444.
МИЛЛИЙ FOЯ ВА МАФКУРА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ

БЕКМИРЗАЕВА МУҚАДДАСХОН ЭРГАШЕВНА
НОСИРОВ ИЛҲОМ АББОСОВИЧ

**ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ
ПЕДАГОГИК ПРОФЛАКТИКА
ИШЛАРИ ВА УНИНГ
САМАРАДОРЛИГИНИ
ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

(РИСОЛА)

Муҳаррир:
Акрам Дехкон

Тех. муҳаррир:
Файзулла Азизов

Дизайнер:
Отабек Ёкубов

«Muharrir» нашриёти

Лицензия: АІ № 230. 2012 йил 16 ноябрь

Теришга 2013 йил 22 апрелда берилди.

Босишга 2013 йил 02 майда рухсат этилди.

Бичими: 84x108 ¹/₁₆. «Virtec Peterburg Uz» гарнитурасида
офсет босма усулида офсет қоғозида босилди.

4,125 шарт. б.т. 6 ҳисоб нашр. таб.

Адади 1000 нусха. 58-сон буюртма.

«Муҳаррир» нашриёти матбаа бўлимида чоп этилди.

100060, Тошкент шаҳри, Элбек кўчаси, 8-уй

E-mail: Muharrir@list.ru